

SAYI: 25

FİYATI: 250.000 TL

TEMMUZ-EYLÜL 1997

Çveneburi

5 KÜLTÜREL DERGİ

ჩვენებური

კულტურული კრებული

RUSTAVI

Sanat Yönetmeni: Anzor ERKOMAİŞVİLİ

Koreograf: Pridon SULABERİDZE

13 Haziran - 20 Temmuz tarihleri arasında yeniden Türkiye'de.

Organizasyon : Cemre Müzik Üretim Paz. Turizm Organizasyon Danışmanlık ve Taahhüt Tic. San. Ltd. Şti.

Bitirgi için : Tel: (0212) 513 28 50 - Fax: (0212) 513 28 51

çveneburi

Kültürel Dergi

Temmuz-Eylül 1997, Sayı 25
(Üç Ayda Bir Yayımlanır)

TOTAL MÜŞAVİRLİK VE MÜMESSİLLİK
LİMİTED ŞİRKETİ adına

Sahibi ve Sorumlu Müdürü
Osman Nuri MERCAN

Yayın Kurulu
Osman Nuri MERCAN,
İberya ÖZKAN, Mustafa YAKUT

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar
Aydın AKIN, Fevzi ÇELEBİ,
Hayri HAYRİOĞLU, Sami KARAÖREN,
Ertuğrul KAZANCI, Natali KUDİDZE,
Aslan LAÇINBALA,
Osman Nuri MERCAN, İberya ÖZKAN,
Mustafa YAKUT, İsmail YAZICI

Yazışma Adresi

Halaskargazi Caddesi Rişvanoglu Apt.
No: 59 Kat: 6 D. 5 Harbiye-İstanbul
Tel: (0212) 231 08 04 - 233 56 82
Faks: (0212) 233 71 04

Fiyatı

250.000.- TL (KDV Dahil)

Abone Koşulları

Yıllık Abone
1997 için 1.000.000.- TL

Havale Hesap No

TOTAL Müşavirlik ve Mümessillik Ltd. Şti.
İŞ Bankası Pangaltı Şubesi-İstanbul
TL Hesap No: 648953
GARANTİ Bankası Harbiye Şubesi-İstanbul
\$ Hesap No: 9002537-0
POSTA ÇEKİ Hesabı 1612040

Dizgi-Ofset Hazırlık

MYRA Yayıncılık, Reklam ve İletişim
Hizmetleri Ltd. Şti.
Tel: (0212) 511 44 49 - 512 78 97

Baskı

DOYURAN Matbaası
Tel: (0212) 527 59 47

Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarna aittir. Gönderilecek yazılar daktilo edilmiş olmalı; derleme ve çevirilerde kaynak belirtilmeli; çeviri yazılar orijinaliyle birlikte gönderilmelidir.

İçindekiler

çveneburi'den 2

GÖRÜŞ - DÜŞÜNCE

- Kafkasya'da Rusya Karşı Ekseni veya Rusya Denetiminde Bulunan İstikrarsızlık 3
Çev: Olga POIMYONEVA
Bilinç Üzerine 5
Ertuğrul KAZANCI
Gürcüstan ile Ekonomik ve Siyasal İlişkilerimiz Gelişirken 6
Tuğrul ERKİN

ETNOGRAFYA - FOLKLOR

- Dünyanın Soylu Gelenekleri 7
Zülfü LİVANELİ
Rustavi Halk Dansları ve Halk Şarkıları Topluğu 8
Geleneksel Gürcü Dügün Sofrası 10
Natali KUDİDZE

GÜRCÜ KÖYLERİ

- Türkiye'deki Gürcü Köyleri - 2 11
İberya ÖZKAN
Şavşat ve Köyleri 13
İsmail YAZICI
Adana'da Bir Gürcü Köyü 16
Arslan LAÇINBALA
Azerbaycan'da Gürcü Köyleri 17
Hayri HAYRİOĞLU

SÖYLEŞİ

- Orkestra Şefi Cansug Kahidze ile Söyleşi 18
Osman Nuri MERCAN
İberya Özkan ile Gürcü Müziği Üzerine Söyleşi 21

EDEBİYAT - SANAT

- Pridon Halvaşi ve Fakir Baykurt'un Şiirleri 23
Sami KARAÖREN
Her Şeye Rağmen Sinema 25
Gönül DÖNMEZ-COLIN

YAŞAM - KÜLTÜR

- Barhal'da Bahar 28
Cüneyt OĞUZTUZUN
Bir Abonelik Öyküsü 32
Mustafa YAKUT HİMSİAŞVİLİ

DİL

- Çemi Tha 33
Bir Deda Ena'nın Düşündürdükleri 34
Fevzi ÇELEBİ
Laz Alfabesi 35
Sözlük 37
Lazca ve Megrelce Üstüne 39
Aydın AKIN

HABER - YORUM 41

1997 yılında dergimiz artık daha fazla okura duyurulabil-
mekte ve ulaşmaktadır. Çeşitli yayın organlarında çıkan bir ö-
nceki sayımız ile ilgili reklam ve ilanlar etkisini yavaş yavaş gös-
termeye başlamıştır. Gerek gazete bayilerinde satışa çıkarılması
ve gerekse toplu alım yapıp, bunlarla satış ve abone yapan değer-
li çveneburi'lerimizin katkıları ile daha fazla sayıda okura ulaş-
maya başlamış bulunuyoruz.

Yeni bir atılıma başladığımız bir önceki sayı ile bu sayımız
altışar bin adet basılmış olup, bunun yarısı tüm Türkiye'de ga-
zete bayilerine dağıtılmıştır. Kalan sayılar ise mevcut ve yeni
abonelerimize posta veya elden dağıtılmaktadır.

Bizler, **çveneburi** dergisinin gerçek sahibinin sizler olduğu-
nu tekrar vurgulamak istiyoruz. Bu nedenle derginin yazıları-
nın hazırlanmasında, basımında ve dağıtımında emek, yazı,
reklam ve finans katkıları olan tüm çveneburi'lere burada teşekkür
ettiğimizi bir kez daha vurgulamak istiyoruz.

çveneburi dergisi Gürcü kültürünü, geleneklerini, yaşam bi-
çimini, tarihini, ekonomisini ve Türkiye-Gürcüstan ilişkilerini
yansıtan her türlü yazı, fotoğraf ve belgeyi sizlerden beklemektedir.
Bu tanım içine; köyünüzü, ailenizi ve tarihinizi yansıtan
yazı ve resimlerin yanı sıra, bildiğiniz Gürcüce manileri, duaları
ve fıkraları da sokabiliriz.

Dergimiz, çağdaşlığa açık, yasalara saygılı ve bağınazlıktan
uzak biz Gürcülerin Türkiye'de kaybolmakta olan kültürlerini
araştırmak, ortaya koymak ve duyurmak için çalışmalarını sür-
dürmektedir. Bu çalışmalarımıza katkıda bulunan ve buluna-
cak herkese dergimiz "boşgeldiniz" demektedir.

Bu sayımızda, özellikle Gürcü köyleri ve Lazca konusunda
birbirinden değişik yazı ve yorumları bulacaksınız. Okurları-
mızdan bu konudaki görüşlerini ayrıca bekliyoruz.

Gelecek sayıda daha iyi bir **çveneburi** ile buluşmak üzere.

Kafkasya'da Rusya Karşı Ekseni veya Rusya Denetiminde Bulunan İstikrarsızlık*

Çeviren: Olga POİMYONEVA

Kafkasya'da koşullar radikal bir şekilde değiştiğinden 1994 yılı sonlarına doğru Rus politikası açısından yeni bir sorun ortaya çıktı. 20 Eylül 1994'te Hazar Denizi'nden petrol çıkarma konusunda ilk anlaşma imzalandı. Bu anlaşma, Batılı şirketlerin de katılımıyla bölgeye 7,5 milyar dolarlık yatırım öngörüyordu. Bu ilk anlaşmanın ardından güçlü Batılı şirketlerin yer aldığı yeni anlaşmalar yapıldı.

Böylece, Rus politikası üç kez yenilmiş oldu. Birincisi, Azerbaycan'daki Rusya taraftarları güçlenemediler. İkincisi, Rusya İçişleri Bakanlığının tüm çabalarına karşın (onlar bu sözleşmelerin hukuki açıdan geçerli olmadığını ispatlamaya çalışıyorlardı) Rusya'nın resmi rolü hemen hemen önemini yitiriyordu. Üçüncüsü, paralı ve varlıklı Batılı şirketlerin Azerbaycan'a gelişi durdurulmadı ve böylelikle bu bölgede Rusya'nın etkisi zayıfladı. Sonra, yeni terslikler de oldu ve sonuçta oldukça uzun bir zaman için Rusya, boru hatları savaşını kaybetti. Diğer bir deyimle, bu bölgede Rusya için hiç istenilmeyen bir durum ortaya çıktı.

Yapılan bu anlaşmalar Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını zedeliyordu. Zaten, Rusya'nın Kafkasya'dan tamamen gidişi ve Ermenistan'dan Rus askerlerinin tahliyesi de konuşulmaktadır. Demek oluyor ki, Rusya Abhazya'ya ve Karadağ'a baskı yaparak Gürcüstan'a ve Azerbaycan'a yardım edecek ve sadece bu şekilde davranarak bu iki ülke ile iyi ilişkiler kurabilecekler. Böylece, bugünkü Rus politikası son derece kritik bir noktaya gelmiştir.

Rusya, şu ikilem karşısında tercih yapmalıdır: Ya Aliyev'in, Şevardnadze'nin, Batı'nın ve Türkiye'nin teklifine razı olup tamamen Kafkasya'dan gitmelidir ya da bütün gücünü kullanarak sonuna kadar savaşmalıdır. (Eğer Rusya Kafkasya'yı kaybederse, ardından Kuzey

Kafkasya'yı da kaybedecektir. Çeçenistan'ın kaybedilişinden sonra Dağıstan ve İnguşya'yı ve sonra diğer yerleri de çok kısa zamanda kaybedecektir).

Rusya, ikinci alternatifi seçerse, hemen Azerbaycan'da ve Gürcüstan'da bulunan Rusya karşıtı güçleri zayıflatmalıdır ve aynı zamanda Ermenistan'daki mevcut konumunu daha da güçlendirmelidir. Aksi takdirde, Batı ülkeleri ve Ermenistan'ın komşuları Ermenistan'ı da kendi taraflarına çekecektir. Bu amacın gerçekleştirilmesi bir taraftan ekonomik, diğer taraftan ise siyasi baskı yapılarak sağlanabilir. Acil olarak, Abhazya'ya uygulanan abluka kaldırılmalıdır ve ayrımcılar teşvik edilmelidir. Çeçenistan-Gürcüstan arasında son zamanlarda kurulan iyi ilişkilere müsaade edilmemelidir. Kuzey ve Güney Osetya'nın birleşmesi için gerekli tüm çabalar harcanmalıdır. Acaristan'da bulunan Gürcüstan karşıtı güçler teşvik edilmelidir. Bu bölgelerde sürekli isyan ve anarşi havası yaratılmalı ve bu bölgeler arasında asla barış ve anlaşma şansına müsaade edilmemelidir. Bu bölgelerdeki Rus diasporası (etnik halk) güçlendirilmelidir. Aynı zamanda bu tür davranışların Ermenistan için de geçerli olabileceği Ermenistan'a hatırlatılmalı ve ders verilmelidir. (Yani, Rusya'nın istemlerine karşı çıkarsa aynı sorunlarla karşılaşabileceği vurgulanmalıdır.) Bunlar gerçekleşmediği takdirde başka açıdan da tehlike ortaya çıkabilir ve Rus diasporası Rusya'ya dönebilir. Onları Rusya ne istiyor ne de kabul edebilecek gücü var. Bu nedenle Rusya elini Kafkasya'dan tamamen çekmeyi asla kabul edemez.

Bizim burada saptadığımız konular Rusya'nın "Yakın sınır ötesi ülke" politikasını belirleyecektir. Rusya için bu hassas nokta çok önemlidir. Bu işin gerçekleşmesi; Beyaz Rusya ile birleşmekle, Ukrayna'yı dostluğa zorlamak-

la, petrol hatlarını ayarlamakla ve Orta Asya ve Kazakistan'a "atom patlaması" tehdidi vermekle olur. Ülkemizin batı ve doğu kısımları arasında bir bütünlük bağı sağlamalıyız. BDT'nin (Bağımsız Devletler Topluluğu) bir alan, bir yuvarlak masa olarak bütün eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni temsil etme konumu vardır.

Biz sadece yurtdışında istemeyerek bulunan Rus diasporasına değil, aynı zamanda bütün Rusça konuşan halklara yardımcı olmak zorundayız. Bu Orta Asya'nın Rusça konuşan bölümünün tümünü kapsamaktadır. Bunlar içinde en radikal davranan Kazaçestro'lardır (Don Kazakları gibi -ç.n.). Her yerde, insan hakları konusunda Rusya temsilcileri de en yüksek seviyede bulunmalıdır.

Eğer Orta Asya Cumhuriyetleri arasında mevcut, güçsüz ve birbirlerine son derece bağımlı olan ilişkileri göz önünde bulundurursak göreceğiz ki Kazakistan'ın veya Tacikistan'ın yıkılması ile Özbekistan da yıkılacaktır. Bu gerçeği bilerek bu cumhuriyetleri Rusya eksenine çekme zorunluluğu vardır. Rusya'yı, eski Sovyet Cumhuriyetleri için tek bir güç merkezi olarak kabul ettirmeliyiz. Orta Asya'da şüphesiz en etkili ve güçlü olan Özbekistan ve Kazakistan'dır. Gerçekten, Özbekistan Azerbaycan'la, Gürcüstan'la ve Ukrayna ile iyi ilişkiler kurarak en anti Rus politikayı gütmektedir. Bu ülkeler aynı zamanda NATO ile aktif ilişkide bulunuyorlar. Yalnız, Rusya etkisine karşı en zayıf olan Kazakistan'dır. Rusya, Özbekistan ve Kazakistan'da her türlü ekonomik ve politik gelişmeleri ve değişiklikleri çok yakından takip etmelidir. Elimizde var olan bu tür yetkileri kullanmamak olmaz.

Fakat, Kafkasya'da işin yapısı bambaşkadır. Petrol anlaşmalarını sonuca Batılı şirketlerin elindeki mevcut mali güçle Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetlerinin çoğu Rusya'ya karşı birleşebilirler. Kafkasya'da durum petrol anlaşmalarının da çok ilerisine gidiyor ve ilk defa Rusya'nın zayıf noktalarını kullanabilmek için ciddi bir olasılık yaratılıyor, ki bununla;

- Rusya için çok hassas ve önemli olan bölgelerde ekonomileri kuvvetlendirmek,
- Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri arasında yeni ilişkilerin güçlendirilmesi yoluyla alternatif bağlantılarla yaratarak, oradaki ekonomik

hareketlerin Rusya tarafından kontrol edilmesi ni engellemek,

c) Batılı yatırımcıların destekleriyle eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin devlet yapılarını güçlendirmek,

d) Rusya'ya karşı ve Rusya alternatifi olarak güçlü bir birlik yaratmak ve bütün bunların sonucunda Rusya'nın belki onlarca ve belki de yüzlerce yıl Orta Asya'dan ve Kafkasya'dan kovalmasını sağlamak olacaktır.

Geçelim Azerbaycan ve Gürcüstan'ın en zayıf noktalarına. Bu iki ülke "Taşkent-Bakü-Kiev-Tbilisi" adlı birlik içinde önemli rol oynuyorlar. Uzmanlara göre, Gürcüstan ve Azerbaycan BDT'ye ancak devlet yapılarında ciddi kayıplar, savaşta yenilmeler ve ülke bütünlüğü kaybedildikten sonra girdiler, yani başlarına çeşitli belalar açılıp BDT'ye girmeye zorlandılar. Girdiklerinden beri BDT ile ilişkilerini kendi bütünlüklerini yeniden sağlamak için kullanmaya çalışıyorlar.

Azerbaycan ve Gürcüstan Rusya ile öyle plan yapmaya çalıştılar ki, o plana göre bir yandan Rusya'yı yardıma zorladılar, diğer yandan ise uluslararası ilişkilerle Rusya'nın etkisini azaltarak kendi bağımsızlıklarını güvence altına almaya başladılar. Ayrıca bu ülkeleri BDT'ye sokmakla Rusya'nın bölgedeki direkt etkisi azaltılarak, sorunlarının uluslararası arenaya çıkarılmasında ellerinden geleni yapma şansı elde ettiler ki, bu da Rusya'nın rolünü azaltmaya başladı. Batılı ülkelerle yapılan petrol anlaşmalarının gerçekleşmesi, bu ülkelere Batı tarafından sağlanan ekonomik yardımı, özellikle askeri ve politik yardımı artırdı.

Şevardnadze ve Aliyev, Rus diplomasisi ile oynayarak şimdilik kendi planlarını başarıyla uyguluyorlar. Çünkü, son zamanlarda, özellikle de Çeçenistan'dan sonra Rusya bu bölgede hem inisiyatifli hem de belli başlı noktaları tamamen kaybetti. Son zamanlarda Moskova'da ilgili bazı çevreler Kafkasya hakkında bilgiler verip gerçekleri gizlemeye çalışıyorlar.

Gürcüstan'ın sırtından Rusya'nın amaçlarını gerçekleştirilebilirler: Kuzey ve Güney Osetya'yı birleştirmek için çabalamak, Acara'da ayrımcıların teşvik etmek ve aynı zamanda Ermenistan'a haber vererek Gürcüstan'ın Devareti bölgesini alabileceğini bildirmek ve böylece Rusya ile Ermenistan arasında düz bir koridor açmak. Bu kadar büyük tehdit ve istikrarsızlık

olasılığı ve Rusya'nın sonuna kadar savaşmak için kararlı tutumu ile Gürcüstan'ın aklı başına gelecektir.

Geçelim Azerbaycan'a. Azerbaycan da Rusya'yı bölgeden tamamen kovmak istiyor. Burada da Rusya'nın elinde olan olasılıkları iyi değerlendirmek gerekiyor, ki bunlar;

a) Ermenistan'ın askeri üstünlüğünü sağlamak,

b) Lekleri (Lezgileri) birleştirmek için çalışarak Azerbaycan ve Dağıstan'da yeni büyük sorunlar yaratmak,

c) Ve sonunda Taliş halkının özerklik sorununu gündeme getirmektir.

Bütün davranışlarımızla öyle sorunlar, öyle ortamlar yaratmalıyız ki, petrol taşınması ve

yatırım yapma riski kabul edilemez seviyeye çıkarılabilsin. Ermenistan dışında İran ile de ilişkiler geliştirilip diğer iki cumhuriyet izole edilmelidir.

Sonuç olarak; sadece ve sadece Gürcüstan ve Azerbaycan'da istikrarsızlık yaratılarak ve çoğaltılarak bu ülkelerdeki anti Rus güçler durdurulabilir ve Rusya aynı zamanda büyük Batı sermayesinin gelişini önleyerek ekonomik kazanımlar elde edebilir. Sadece bu yollarla Rusya'nın bu bölgeden uzaklaştırılması ve bölgede mevcut dengelerin bozulması önenebilir.

* 26 Mart 1997 tarihli *Nezavisimaya Gazeta* adlı Rus gazetesinden çevrilmiştir.

Bilinç Üzerine

Bilinç, olumlu ve olumsuz sezebilme, akıl ve mantığa uygunluk taşıyabilmek ve nihayet eğitsel kimlik birikimiyle güncel yaşamın içinde yer edinebilmek olarak algılanabilir. İnsan bilinci geliştikçe ve bilinçli insanlar çoğaldıkça toplumsal doku anlam ve içerik kazanır.

Tarihin en eski ve etkin kültürel yapısına sahip uluslardan kategori olarak başta bulunanlardan biri, eldeki kanıtlara göre Gürcülerdir. Çağlar boyunca birtakım uluslar emperyalist yayılma politikaları güderlerken, Gürcüler bilim ve fenne dayalı, güzel sanatlarla içli-dışlı ve başarılı bir yapıyı ulusal karakter yapmışlardır. Bilinçleri bu yönde gelişmiş ve pekiştirilmiştir. Örneğin birtakım ulusların alfabelerini bile ödünç aldıkları bir diğerini taklit ettikleri çok görülür. Kendi dillerini bile koruyamayıp başka dillerin egemenliğine terk edenleri, kimliklerini reddederek inkâr edenleri de saptayabiliriz. Ama, sekiz bin yıllık bir geçmişe sahip Gürcücenin hem de yazı geleneğini baştan beri sürdürmesi bilinçli bir tutarlılıktan başka bir şey değildir.

Gürcüstan'ın güzel ülkesi ve halkı, yüzyıllar boyu barbar istilacıların saldırılarına uğramıştır. Başkalarının toprakları üzerinde gözleri olmayan Gürcüler, emperyalizmin her türünü uygu-

layanların baskı ve saldırılarına sürekli hedef olmuşlardır. Yer ve yurtlarından atılan, sürülen veya anayurtlarında dahi asimilasyoncu siyasetlerin hedefi olan Gürcüler, çetin yılları acılarıyla geçirmişlerdir. Ama Gürcülere özgü atavik özellikli bilinçli dünyalarını ayakta tutabilmiştir. Görünen odur ki, Gürcü ruhu asimilasyoncu davranışları etkisiz bırakabilmeyi hep başarmıştır. Bu bilinçli ruh, binlerce yıla dayalı sağlam geçmişle dünyanın neresinde olursa olsun dimdik durabilmektedir. Barışçı, birleştirici, hümanist ve düzgün bir karakter açıkça saptanmaktadır.

Bin bir soruna uğraşan ve durmaksızın daha da boyutlu çekişme ve çatışmalara doğru yol alan evrensel tablo, kitleleri derinden düşüncelere sevk etmektedir. Uluslararası ilişkiler sevgisizlikle örülü, basit coşkuların körüklemeleri dolu ve ikirciklidir. Kanımızca, Gürcüstan Cumhuriyeti, Türkiye'nin en dürüst ve güvenilir komşusu durumundadır. Çünkü Gürcülerin tarihin enginliklerinden gelen bilinçli ve tutarlı yapısı bize bu sonucu çok açık şekilde vermektedir. Gerek anayurtta ve gerekse de Türkiye veya dünyanın neresinde olursa olsun tüm Gürcüler aynı zamanda "Kemalist Aydınlanma Devrimi"ne saygılı ve bu bilincin de en yörekli savunucularıdır.

Ertuğrul KAZANCI

Gürcüstan ile Ekonomik ve Siyasal İlişkilerimiz Gelişirken*

Tuğrul ERKİN
Türk-Gürcü İş Konseyi Başkanı

1992 yılında Gürcüstan ile imzalanan ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşmasına göre kurulan Karma Ekonomik Komisyon (KEK), nihayet 28-30 Ocak tarihleri arasında ilk toplantısını Tbilisi'de yaptı ve önemli konularda varılan mutabakat, imzalanan bir protokolle sonuçlandı.

Böylece iyi ilişkiler içinde olduğumuz sayılı komşularımızdan biri olan dost Gürcüstan'la aramızda biriken bazı ekonomik ve teknik sorunlar çözüme kavuştu ve ileriye dönük bazı ortak projeler oluşturuldu. Böylece Türkiye'nin ve Gürcüstan'ın dünya pazarlarıyla entegre olmaları için önemli bir adım atılmış oldu.

Gürcüstan bağımsızlığına kavuştuğu 1991 yılından önce Sovyetler Birliği'nin en gelişmiş cumhuriyetlerinden birisiydi. Ancak, başlayan iç savaşlar bölgedeki ve ülkedeki gelişmeyi ve refahı öldürdü. Nitekim bu dönemde GSYİH 1992 yılında yüzde 44, 1993 yılında yüzde 25 ve 1994 yılında yüzde 11 geriye gitti. Aynı şekilde enflasyon da 1992'de yüzde 809, 1993'te yüzde 3.125 ve 1994'te yüzde 18.916 oranında arttı.

Böylece ülkenin pek çok sanayi tesisi kapandı, ihracat durdu, yakıtsızlık nedeniyle enerji santralleri çalışmaz hale geldi. Ülke karanlığa ve soğuğa boğuldu.

Türkiye'nin Yardımı

Türkiye bu sıkıntılı dönemde imkânları oranında dost Gürcüstan'a yardım etti. Elektrik, buğday ve Eximbank kredisi verdi. Bugün bu kara gün dostluğumuz Gürcüstan'da şükranla hatırlanmaktadır.

1994 yılının 2. yarısından itibaren iç savaşın sona ermesi ile birlikte siyasal ve ekonomik istikrar sağlanmaya başlandı. IMF tarafından desteklenen bir program uygulamaya konuldu. Anılan programa göre fiyatlar liberalleşti, devletin ekonomideki riski azaltılmaya başlandı, fiyat sübvansiyonları kaldırıldı ve yabancı yatırımlar teşvik edildi. Böylece 190 milyon dolar toplama-

mında IMF kredisi alındı. Üretim artışı (yüzde 12 civarında) başladı ve GSYİH bir önceki yıla oranla yüzde 12 artış gösterdi. Enflasyon oranı yüzde 55'e düştü.

Ekonominin kısmen düzelmeye başlaması Türk-Gürcü KEK toplantısının önemini artıran bir unsur oldu.

Protokolden Önemli Noktalar

İmzalanan protokolda hemen her protokolda yer alan iyi niyet cümleleri dışında önemli noktaları okuyucuların bilgisine sunmaya çalışacağım.

- 1997 yılında Gürcüstan'ı bir Türk ticaret heyeti ziyaret edecek ve yine aynı yıl iş konseyi toplantısı yapılacaktır.
- Türkiye, Gürcüstan'da T.C. Ziraat Bankası'nın bir şube açmasını sağlayacaktır.
- Türk tarafı Gürcüstan'a verilen Eximbank kredisi borçlarını erteleyecektir.
- Taraflar bölgedeki doğalgaz rezervlerinin Gürcüstan üzerinden Türkiye'ye geçişi için gerekli doğalgaz projelerini geliştirecektir.
- Taraflar Gürcüstan üzerinden Türkiye'nin diğer ülkelere bağlanmasını sağlayacak çok yüksek gerilimde bir iletim hattının kurulması için uzmanlar düzeyinde çalışmalar başlatacaklardır.

• Taraflar Kafkasya ve Orta Asya bölgesindeki ham petrolün pazarlanması için gerekli pipeline projelerinde birbirlerine yardımcı olacaklardır.

• Taraflar Kars-Tbilisi demiryollarının inşası için çaba göstereceklerdir.

• Taraflar sanayi projelerinde ve müteahhlik hizmetlerinde işbirliği yapacaklardır.

Dost Gürcüstan'la imzalanan bu protokolün her iki ülke için de hayırlı sonuçlar getirmesini dilerim.

* 25 Şubat 1997 tarihli
Dünya gazetesinden alınmıştır.

Dünyanın Soylu Gelenekleri*

Zülfü LİVANELİ

İnsanoğlu kötü!

Savaş, yıkım, şiddet yaratıyor!

İnsanoğlu iyi!

Şiddete ve ölüme sanatla karşı koyuyor.

İnsanoğlu hem iyi hem kötü!

Kendi çılgın zihninin yarattığı acıları, işkenceleri, savaşları ve zulmü, yine kendi doğasının fişkırان sanatla dengelemeye çalışıyor.

★★★

Sahnede olağanüstü erkekler ve olağanüstü kadınlar var. Dans ediyor, şarkı söylüyor ve yaşamın hallerini anlatıyorlar bizlere. Kadınlar Kaf dağlarının prensesleri; ince belli, gergin bedenli, mağrur ve zarifler. Buz üstünde kayarcasına geçiyorlar sahneden. Erkekler sustalı çakı gibi: Hızlı, gergin, dımdık ve gururlu.

Sonsuz bir şiddetten bir ipek yumuşaklığına oluşan bir dünya geçerken Kafkas atılıyor!

★★★

Cemal Reşit Rey'de Gürcüstan'ın "Rustavi Halk Şarkıları ve Halk Dansları Topluluğu"nu izliyoruz. Milattan önce 2000 yılına uzanan flütleriyle ve bütün dünyayı şaşırtan, sırrı hâlâ çözülememiş olan çok sesli halk korolarıyla yaşamın, doğanın, sevdanın sevincini ve savaşın acılarını söylüyorlar bizlere. Müthiş bir koreografinin ve insan yeteneğinin sınırlarını zorlayan dansçıların yarattığı kompozisyonu seyrederken heyecanlanıyorsunuz, kanınız tutuşuyor: Bu berbat dünyada iyi ki sanat var diye düşünüyorsunuz. Sadece politikacılardan, generallerden ve tüccarlardan oluşan bir dünya neye benzerdi kimbilir!

★★★

Sanatın has olanı, insanı zaman ve mekândan koparıyor. Sahnede ki fırtınayı izlerken, binlerce yıl öncesine gitmiş gibi oluyorsunuz. Başlarına bağladıkları kırmızı kumaşlarla dansçılar, bir an Mısırlılara benziyorlar; hani o hep profilleri gördülen Mısırlılara.

Kılıçların, küçük yuvarlak kalkanlara çarpmasından çıkan kıvılcımlar sizi alıp Homeros'un destanlarına götürüyor. Ahilleas'ın çocukları mı bu çarpışanlar; Hektor mu, Truva yiğitleri mi?

Derken, kızıl gıysılı delikanlılar sahnede dönerken, Matisse'in, kırmızılı adamların raks ettiği tablosu gözünüzün önüne geliyor: Matisse bu dansı görmüş olmalı!

★★★

Çin'de Pekin Operası izledim, Meksika'da Maya dansı... Erzincan dağlarındaki cem ayinle-

rinde semahlara da katıldım, Alvin Ailey'in gospellerden uyarladığı danslara da. Çin'in kuzeyindeki Uygur şarkılarından, Japon Kabuki'sinden, Nashville ezgilerinden, Arap çöllерinin göğe ulaşan feryatlarına, Granada'nın Endülüс ritminden Stockhausen'in, Xanakis'in minimalizmine kadar insanoglunun yarattığı ses ve dans cümbüşünü dinleme ve gözleme fırsatım oldu. Ve sonunda Gürcü halkının, Kafkas dağlarında yarattığı sanatsal zenginliğin sarsıcı etkisiyle karşılaştım.

★★★

Dünyanın kültür çeşitliliği içinde bazı tarzları kendinize daha yakın bulabilirsiniz. Kafkas, Balkan ve Ege kültürleri beni Ortadoğu'dan daha fazla çeker kendisine. Neden mi? Çünkü bu zengin kültürlerin dışavurumunda, kadın kadın, erkek de erkek olarak yer alıyor ve dünyayı birlikte oluşturuyorlar. Arabesk kültürde ise kadınlara erkek neredeyse iç içe geçip, garip bir yapı oluşturmuş. Daha doğrusu, kadını dışlayarak erkeğe erkeğe yaşayan toplumlar, bazı erkeklerle kadını özellikler yüklemiş.

Ortadoğu'nun Arap etkisindeki türkülerinde erkeklerin sesi, kadınlardan daha ince. İnanılmaz tiz notalarda, çığlık çığlığa söylüyorlar. Benim "güzel ses" anlayışına uymuyor bu. (İtalyan tenorları da tiz notalarda çıkıyor ama bunu bağırmadan beceriyorlar. Zaten maharet de bu!)

★★★

Danslarda da durum böyle. Köçek, yani "oglan dansçı" geleneğinden kaynaklanan tarzda, erkekler omuz kuyru, gerdan titretiyor, göbek atıyor ve birbirleriyle kalça tokuşturuyorlar.

Ve bu gelenek Türkiye'nin hemen hemen bütün eğlence mekânlarında sürüp gitmekte.

Kafkas, Balkan ve Ege danslarında ise erkekler kollarını hiçbir zaman omuzlarının üstüne kaldırıp "şıkıdım şıkıdım" yapmıyorlar. Bellerini de kıvrımlıyorlar. Hareketleri ya bir atlı ya da bir kartalı andırıyor. Kadınlarsa hayata meydan okurcasına, alabildiğine mağrur... Başları dik ve yaşamın getirdiği her türlü acıyı zarafetle taşıyabilecek kadar soylu.

★★★

Bana dünyanın güzel geleneklerini hatırlatıkları için Rustavi topluluğu üyelerine ve Gürcüstan'ın fahri kültür elçisi gibi çalışan İberyа Özkan dostumuza teşekkür borçluyum.

* 24 Mart 1997 tarihli

Milliyet gazetesinden aynen alınmıştır.

Rustavi Halk Dansları ve Halk Şarkıları Topluluğu

Gürcüstan'ın dünyaca ünlü 60 kişilik Gürcüstan Halk Şarkıları ve Halk Dansları Topluluğu, "Rustavi" Genel Sanat Yönetmeni Anzor Erkomaişvili ve Türkiye'den Cemre Müzik Üretim Paz. Tur. Organizasyon Dan. Taah. Tic. San. Ltd. Şti. Genel Müdürü İlhan Dişli, Gürcüstan'ın başkenti Tbilisi'de iki kardeş ve dost halkların kültür-sanat alanındaki alışverişlerinde köprü oluşturacak önemli bir sözleşme imzalamışlardır. Bu sözleşme gereği "Rustavi"nin dünyada ve Türkiye'de konser ve gösteri hakları Cemre Müzik Organizasyon'a verilmiştir.

Komşu iki halkların kardeşlik ve dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi için "Rustavi" Topluluğu'nun seçilmiş olması da bir tesadüf değildir. Şöyle ki:

"Rustavi" Topluluğu, 1968 yılında, Rustavi kentinin Milletvekilleri Kurulu Uygulama Komitesi Kültür Bölüm Başkanı Revaz Morçiladze önderliğinde kurulmuştur. Kurulduğundan bu yana Gürcüstan'daki tek bir önemli girişim dahi "Rustavi" Topluluğu katılmaksızın gerçekleşmemiştir. Halk dansları, şarkıları ve enstrümanları konusunda Gürcü kültürünün tüm özelliklerini mükemmel bir performansla yansıtan topluluğun genel sanat yönetmenliğini, Gürcü folk müziği kültürü ve bu müziği koruma çabaları, folk müziği literatürü ve geleneklerin uygulanması konusundaki derin bilgilerini atalarından miras olarak alan Anzor Erkomaişvili yapmaktadır. Müzikal geleneklerin geliştirilmesi konusunda özel bir yeteneğe sahip olan Erkomaişvili, yaşamını Gürcü mü-

ziğine adanmış bir sanatçı olarak Gürcüstan'ın müzikal kültür otoritesi haline gelmiştir.

"Rustavi"nin başkoreografi, Gürcü halk danslarının çok eski unsurlarını yeniden düzenlemeyi ve geliştirmeyi amaç edinmiş, çoşkun mizacının da katılımıyla yetenek ve tecrübelerini Gürcü kültürünün hizmetine sunmuş, "Gürcüstan Cumhuriyeti Devlet Halk Sanatçısı" unvanına ulaşmış Pridon Sulaberidze, Gürcü halk danslarının aşama aşama geliştirilmesinde tüm sanatçı kişiliğini ortaya koymuş ve bunun sonucunda "Gandagana", "Horumi", "Dağ Süiti", "Svan Dansı", "Düğün Süiti" gibi şarkı ve dansın dikkate değer sentezlerini yansıtan ürünler ortaya çıkarmıştır.

"Rustavi" Topluluğu Şarkı Grubu Başkanı Badri Toidze, her birinin sesinin özel bir yerel renge sahip olduğu şarkıcıları, ustaca şarkı söyleme tekniğinde ve tonlamanın çarpıcı noktalarında kendi stillerini oluşturmaları yolunda yönlendirmektedir. Tbilisi V. Saracişvili Devlet Konservatuarı mezunu olan vokalistler, Gürcü halk şarkılarını canlandırmak gibi ulvi bir görevden yükten bağlıdır.

Dünyanın hemen hemen her köşesinde, dünyaca ünlü

konser salonlarında sahne alan "Rustavi" Topluluğu, müzik ve dansın eşsiz örneklerini büyük bir başarıyla sergilemiş, "Rustavi" adını, adeta Gürcü kültürüyle eşanlamlı olarak dünya kültürüne yazmıştır.

Geçtiğimiz Mart ayında da, Cemre Müzik Organizasyonu'nun girişimleriyle İstanbul ve Antalya'da konserler veren "Rustavi" Topluluğu, büyük bir ilgiyle karşılanmış ve iki ülkenin sıcak dostluğunun da etkisiyle sanatçı ve izleyici, sevgi çerçevesinde bütünleşerek, kültür ve sanatın tüm sınırların üzerinde olduğunu bir kere daha ortaya koymuştur. Müzik ve dansın görkemli uyumunun sergilendiği bu konserlerde Gürcü halk danslarının ve şarkılarının izleyiciler üzerindeki büyük etkisinin hep aynı evrensel çizgide olduğunu, Türkiye'nin çeşitli illerinden gelen yoğun konser talepleri bir kere daha kanıtlamıştır.

Bir araya gelmenin hazzını ve haklı gururunu mümkün olabilecek en kısa sürede yaşayabilecek ve bu eşsiz sanatın, tüm Türkiye'de alkışlamayı bekleyen ellere ve yüreklerle bir an önce ulaşmasını sağlayabilmek için "Rustavi" Topluluğu, 10 Haziran-21 Temmuz tarihleri arasında yine Cemre Müzik Organizasyonu'nun girişimleriyle yaklaşık kırk gün sürecek bir Türkiye turnesine çıkacaktır.

Bu turnenin bir diğer anlamlı yanı da, "Rustavi" Topluluğu ve Cemre Müzik Organizasyonu'nun geçtiğimiz günlerde büyük bir mutluluk ve onurla imzaladıkları genel menajerlik anlaşmasının ilk ürünü olacak olmasıdır. Gürcü kültürü ve sanatı adına her iki taraf için de aynı öneme sahip böylesine büyük boyutlardaki bir anlaşmanın, Türkiye'den ilk adımını atacak olması hem ülkemiz için, hem de "Rustavi-Cemre" beraberliği için kuşkusuz haklı bir gurur kaynağı olacaktır.

*Dünyanın
bemen bemen
ber köşesinde,
dünyaca ünlü
konser salonlarında
sahne alan
"Rustavi" Topluluğu,
müzik ve dansın eşsiz
örneklerini büyük bir
başarıyla sergilemiş,
"Rustavi" adını, adeta
Gürcü kültürüyle
eşanlamlı olarak
dünya kültürüne
yazmıştır.*

Geleneksel Gürcü Düğün Sofrası

Natali KUDİDZE

Bu yazıda sizlere "Gürcü düğün sofrasını" anlatacağız.

Düğün sofrasında, eskiden el yapımı mavi örtüler bulunurdu. Özel ev fırınlarında yapılan yuvarlak ve ince, uzun ekmekler bölünmeden masaların üstüne konurdu. Bu ekmeklere "dedispurebi", denilirdi. Yani: "annemin elinden yapılmış ekmekler" anlamına gelirdi. Sofraya oturanlar içinden bir kişi seçilirdi ki, bu kişinin kültürlü, şarkı bilen, şiir okuyabilen, anlamı güzel olan birisi olmasına dikkat edilirdi. Sofranın en başında oturtulan bu kişilere "Tamada" ismi verilirdi. Sofrada içki olarak genellikle beyaz sarap bulunurdu. İlk kadeh Allah ve yeni evliler için kaldırılırdı. Bu kadeh bardak değil, manda boynuzundan yapılmış olan "kantzi" idi. 1,5 veya 3 lt alabilen boylarda olabirdi. Sonra küçük kadehlerle devam edilirdi.

Sofrada yemek olarak: et çeşitleri, balık çeşitleri, mezeler, tursu çeşitleri, çeşitli soslar, salatalar, yeşil soğan, maydanoz, turp, tarhuna, revhan ve kundar gibi yeşillikler bulunurdu.

Bunlardan başka cevizli özel soslar ve çok çeşitli cevizli yemekler, bol bol soğuk ve sıcak yemekler olurdu. Kişi sayısına göre sofraya kızarmış, baharatlı kuzu ve piliçler konurdu. Sıcak olarak ilk başta sofraya "haçapuri" gelirdi (peynirli özel bir börek).

Mısır unundan yapılmış "çadi" adı verilen küçük ekmekler konurdu.

Özellikle dananın sırt bölümünden haşlanarak yapılan özel bir yemek sofraya sıcak olarak getirilirdi. Özel bir kişi o etleri kesip dağıttıktan sonra, geriye kalan kemik kısmına sofrada bulunan herkesten hatıra için bir imza alınırdı. İçki olarak şaraptan başka, Borjomi ve limonata olurdu.

Son olarak da meyve ve tatlılar gelirdi.

Gürcülerin düğün sofrasından başka özel sofraları da vardır. Bu sofralara dergimizin bundan sonraki sayılarında yer vereceğiz.

Türkiye'deki Gürcü Köyleri - 2

İberya ÖZKAN

Geçen sayıdan itibaren başladığımız "Türkiye'deki Gürcü Köyleri" başlıklı, *çveneburi* dergisinin kurucularından yazar ve araştırmacı, Ahmet Özkan Melaşvili'nin on yedi yıldır hiç bir yerde yayımlanmamış olan, araştırmasını yayımlamayı sürdürüyoruz.

Geçen sayıdaki Adana'ya bağlı altı, Amasya'ya bağlı beş Gürcü köyünden sonra sıra, bu sayıda Artvin iline gelmişti. Ancak Artvin ile ilgili araştırma ve saptamaları daha da derinleştirerek sürdürmemiz gerektiği sonucuna vardığımız için ileriki sayılarda yayımlayacağız.

Bu sayıyı Balıkesir ve Bolu ile sürdürürken geçen sayıda belirttiklerimizi yinelemekte yarar görüyoruz:

Bu değerli çalışmanın *çveneburi*'de yayımı süresince, daha kesin ve net bir sonuca ulaşmayı hedeflediğimizden, siz okurlarımıza da önemli bazı görevler düşüyor:

1. Saptanan köyler ile ilgili bilgiler yanlış ya da eksik ise doğrusunu ve eksliğini,
2. Bazı köyler unutulmuş ya da yer almamışsa bu bilgileri,
3. Arkada oluşturduğumuz tabloya (yanda yaptığımız iki örneklemedeki gibi) okunaklı bir şekilde yazıp bize hemen gönderiniz.
4. Böylelikle, hep birlikte, bu araştırmadaki olası eksik ve yanlışları hem gidermiş olacağız, hem kesinleştirerek sonuçlandırmış olacağız, hem de tablodan da tahmin edebileceğiniz gibi, bizce gerekli olan asgari bilgiler ile genişleterek daha kapsamlı hale getireceğiz.

TÜRKİYE'DEKİ GÜRCÜ KÖYLERİ

Düzenleyenin Adı, SOYADI: _____

Adresi: _____

Telefon/Fax: _____

ile _____

İli	BAĞLI BULUNDUĞU İLÇESİ	BUCAĞI/ BELDESİ	KÖYÜN ADI		RESMİ OLMAYAN	YER	YIL	GÜRCÜ NÜFUS ORANI				
			ŞİMDİKİ (RESMİ)	ÖNCEKİ				4/4	3/4	1/2	1/4	
BALIKESİR	GÖNEN	TÜTÜNCÜ (AYYACIK)	KOÇBAYIRI	SALHIYE (KAPLAMA)	GÜRCÜ AYYACIK	ARTVIN, MURĞUL, ARHYA	1878					
BURSA	İNEGÖL	-	HAYRIYE	-	HEYRIYE	BATUM, MAĞHELLİ, ÇIKUNETİ, ÇİTUNETİ	1878					

Notlar: 1. GÜRCÜ NÜFUS ORANI'ndaki ifadeler genelleştirilmiş olup en yakın olan haneyi (X) ile işaretleyiniz.

2. GÖÇ EDİLEN YIL'a eğer "93 Harbi" sırasında göç edildi ise (1878) yazınız; eğer tam bilmiyorsanız yaklaşık yılı belirtip (?) ile işaretleyiniz.

Şavşat ve Köyleri

Ismail YAZICI

Şavşat ilçesi, Artvin ilimizin yedi ilçesinden en doğuda olanıdır. Karadeniz sahil şeridinde, Artvin-Rize karayolu üzerinde, batıdan başlayarak Arhavi, liman ilçesi olan Hopa ve iç kesimde Borçka, sol iç kesimde Karadeniz Bakır İşletmeleri bulunan Murgul, Artvin-Erzurum karayolu üzerinde ve Çoruh Nehri vadisi sağ yamacında içerde Yusufeli, Artvin-Şavşat karayolu, sağ iç kesiminde de Ardanuç ilçesi bulunmaktadır.

İlçelerin, Artvin il merkezine uzaklıkları Arhavi 79 km, Hopa 67 km, Borçka 31 km, Murgul 45 km, Yusufeli 85 km, Ardanuç 42 km ve Şavşat 72 km'dir. İlçelerin deniz seviyesinden yükseklikleri ise Arhavi 10 m, Hopa 10 m, Borçka 125 m, Yusufeli 560 m, Ardanuç 740 m, Şavşat 1.100 m, il merkezi Artvin ise 550 m'dir.

İlimizin kuzeydoğu bölgesinde, 1.485 km²lik bir arazi üzerinde bulunan ilçemiz, doğudan Ardahan ili, güney ve batıdan Ardanuç ilçesi, kuzeyden Gürcüstan, kuzeybatıdan Borçka ilçesi, kuzeydoğudan da Ardahan ilinin Posof ilçesi sınırlarıyla çevrilmiştir.

Şavşat ilçemiz; Merkez (Yeniköy), Veliköy (Merya) ve Meydancık (Dioban) bucaklarıyla 64 köyden ibarettir. 1996 yılında Şavşat merkez bucağına bağlı bir Gürcü köyü olan ve Şavşat-Artvin karayolu sağ iç kesiminde bulunan Yanıklı (Ci is ev) köyü, köy halkının istekleriyle Artvin ilimizin merkez ilçesine bağlanmıştır. Şavşat merkez bucağına bağlı Şenocak ve Eskikale köyleri de birer Gürcü köyüdür. Meydancık bucağına bağlı 16 köyle birlikte, Artvin'e bağlanan Yanıklı köyünü saymazsak, Şavşat'ın 18 Gürcü köyü vardır.

Şavşat merkezi Yeniköy'den başka 31 köy merkez bucağına, 17 köy Veliköy bucağına, 16 köy de Meydancık bucağına bağlı bulunmaktadır. Gerçi, yurdumuzda bucağın teşkilatı kalkmış olmasına rağmen, bölgeler itibarıyla köyler anılırken bu gelenek hâlâ sürmektedir.

Çoğunlukla dağ ve vadi yamaçlarından teşekkül etmiş olan arazisinin % 75'lik bölümü dağlık, kayalık, yaylak ve ormanlardan, geri kalan % 25'lik kısmı ise ekilip biçilmeye müsait düzlük ve yamaçlardan oluşmaktadır. Yaylak ve ormanlar dağlar üzerinde, ekime elverişli araziler ve köyler ise dağların etek ve yamaçlarındadır.

İlçe sınırlarının etrafı yüksek dağlarla çevrilmiş olup bu dağların en önemlileri kuzeyde Gürcüstan devlet sınırları ve kısmen Borçka ilçesi ile Şavşat arasındaki Karçal Dağları (3.539 m), doğuda Şavşat-Ardahan arasında Sahara (2.600 m) ile kuzeydoğuda Cındağı (3.000 m) ve Arsiyan (2.220 m) dağlarıdır. Ardanuç-Şavşat arasında uzanan Barevan ve Kürdevan dağları 2.000 m yüksekliktedirler. Şavşat ilçe merkezi Yeniköy 1100 m yüksekliğindeki bir arazi üzerindedir. Diğer köylerimiz 950-1.800 m yüksekliktedir.

Şavşat, akarsular bakımından oldukça zengindir. En önemli akarsular, Veliköy bucağının Secedil Dağı'ndan çıkarak Veliköy içinden geçen su ile Ciritdüzü köyü önünde Mansurat Suyu ile birleşip, Yeniköy'ün Söğütlü mahallesi önüne inen ve ondan sonra Carat suyu denen Mirda Deresi'dir. Bu dere, ilkbaharda karların erimesi ve yağmurların yağmasıyla çoşarak nehir görünümü alır.

Kasabanın güneydoğusunda bulunan Tigrat-Kömte yaylalarından çıkarak, kasabanın batı yanından geçen Tigrat Suyu, Söğütlü Kalesi önünde Veliköy Deresi'yle birleşir. Kürdevan Dağı'ndaki Hanlı köyü yaylasından çıkan ve Hansuyu adını alan dere, Hanlı, Kireçli ve Arpalı köyleri içinden geçtikten sonra, Çiftlik köyü önünde Carat-Veliköy Deresi'ne dökülür.

İkinci önemli dere, Karçal Dağları'nın doğu yamaçlarından toplanan İmerhev Deresi veya Papart Suyu adını alan sudur. Bu su, eski adıylarab denilen (bir başka "Rabat" da Şavşat'ın

Köprülü köyüdür; iki Rabat'ta da kilise enkazları bulunmaktadır) Dereçi köyü mahallesinde Çağlayan Deresi'yle birleşir; Meydancık-Şavşat yol ayrımında. Şartul denilen yerde Carat Suyu ile birleşerek Çoruh Nehri ve Artvin yolu istikametinde akmaya devam eder. Karçal Suyu ile de birleşerek Berta Deresi adını alan ve Şavşat ilçesinin akarsularını toplayan bu büyük dere, tarihi Berta Köprüsü önünde Ardanaç Çayı'yla birleştikten hemen sonra, Şavşat ve Ardanaç ile Yusufeli ve Erzurum yol ayrımında, Erzurum Köprüsü olarak anılan yerde, Artvin iline 20 km mesafe kala Çoruh Nehri'ne kavuşur. Çoruh Nehri. Artvin il merkezinin önünden ve Borçka ilçemizin içinden geçip, kilometrelerce yol aldıktan sonra Batum'da Karadeniz'e dökülür.

Bütün bu akarsuların dağ yamaçlarında bol alabalık bulunur. Göllerin en büyüğü, Şavşat-Ardanaç sınırı üzerinde Kürdevan-Yalnızçam Dağları üzerindeki Karaöl'dür. Ayrıca, Meşeli Köyü ve Aşağı Koyunlu köylerinde de birer göl vardır. Arsiyan Dağı yaylalarında da Kızgölü ve Boğa Gölü vardır.

İlçemiz, doğasıyla Karadeniz görünümü veriyorsa da, iklim bakımından karasal iklim hâkimdir. Yazları çok sıcak ve kurak, kışları ise kar yağışlı ve çok soğuk geçer. İlkbahar ve sonbaharlar bol yağmurludur.

İlçemiz köylerinde tarım ve hayvancılık yapılır. Tahıl ve sebze ekimi, meyvecilik köylerden köylere farklılık göstermektedir.

İlçemiz ormanlar bakımından zengin sayılır. Karçal eteklerinde Papart ve Zelket ormanları, Sahara eteklerindeki Karaköy ormanlığı, Kürdevan eteklerinde Hanlı-Karaağaç-Çavdarlı köyleri ormanlığı ve Meşeli köyü ormanlığı en önemlileridir. İlçemiz ormanlarında, her cins ağaç bulunmakla birlikte en çok ladin, göknar ve çam gibi büyük boy iğneyapraklı ağaçlar bulunmaktadır.

Tepeköy köyünün Şavşat yolu üzerindeki Bahçecik mahallesinde ORÜS (Orman Ürünleri Sanayi) Kereste Fabrikası vardır. Dutlu köyü, Şartul, Çiftelanlar ve Köprüyaka köyünde birer orman deposu bulunmaktadır.

Çermik köyünde, deri hastalıklarına iyi geldiği söylenen sıcak bir madensuyu ve konak-

lama tesisleri vardır. İlçemizin yolu, suyu ve elektriği olmayan köyü kalmamıştır. Şimdi ise yaylaların ulaşım sorununu çözmek için yayla yolları yapım çalışmaları sürmektedir. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen geçim sıkıntısı nedeni ile sanayi bölgelerine göç durdurulamayıp devam etmektedir. Göç nedeni ile ilçemizin şehir nüfusu da büyük rakamlara ulaşmamıştır. Son yıllarda kooperatifler yolu ile büyük bir yapılaşma ve hareket gözlenmektedir...

İlçemizde ortaokul, lise, imam hatip lisesi, sağlık meslek lisesi bulunmaktadır. Okuma yazma oranı % 90 civarındadır. İlçemiz, folkloru ve gelenekleriyle de çok zengindir. Temmuz ayı ortalarında, Kocabey köyü kırsalında geleneksel Pancarcı Şenlikleri yapılmaktadır. Beş bin nüfuslu ilçemiz, doğası, ormanları, temiz havası ve soğuk sularıyla çok ünlüdür.

Meydancık Bucağına Bağlı Köyler:

- 1- Meydancık (Dioban)
- 2- Mısırlı (İvet)
- 3- Taşköprü (İphrevi)
- 4- Balıklı (Tzkalsimer)
- 5- Erikli (Agara)
- 6- Yeşilce (Manatba)
- 7- Çağlıpınar (Hohlev)
- 8- Dutlu (Svirevan)
- 9- Dereçi (Dasamop)
- 10- Çukur (Çihor)
- 11- Tepebaşı (Zios)
- 12- Maden (Bazgiret)
- 13- Yağlı (Zakiet)
- 14- Çağlayan (Hevsrul)
- 15- Demirci (Daba)
- 16- Oba (Ube)

Not: Meydancık bölgesinin Gürcüce ve eski adı "İmerbev"dir.

Veliköy Bucağına Bağlı Köyler:

- 1- Veliköy (Merya)
- 2- Akdamla (Çibta)
- 3- Aşağı Koyunlu (Sules)
- 4- Atalar (Tzitzvet)
- 5- Çoraklı (Garkilop)
- 6- Demirkapı (Kvirala)

- 7- Ilca (Jinal)
- 8- Çermik (Mikelet)
- 9- Kirazlı (Balvana)
- 10- Köprülü (Rabat)
- 11- Meşeli (Dabatrzul)
- 12- Pınarlı (Suloban) - Şavşat'ın en büyük köyü
- 13- Saylıca (Karavat)
- 14- Şalçı (Çvarep)
- 15- Şenköy (Şavta)
- 16- Yoncalı (Tsihia)
- 17- Yukarı Koyunlu (Sules)

Merkez Bucacağına Bağlı Köyler:

- 1- Arpalı (Zendaba)
- 2- Cevizli (Tibet)
- 3- Ciritdüzü (Vel)
- 4- Çamlıca (Cartulet)
- 5- Çavdarlı (Tsorsel)
- 6- Çayağzı (Sirasinkot)
- 7- Çiftlik (Çiftlik)
- 8- Dalkırmaz (Anklia)
- 9- Düzenli (Soporo)
- 10- Elmalı (Vanta)

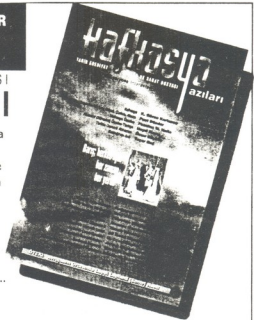
- 11- Eskikale (Ustamis)
- 12- Hanlı (Hantuset)
- 13- Karaağaç (Verhvnal)
- 14- Karaköy (Savket)
- 15- Kayabaşı (Turmanet)
- 16- Kayadibi (Tsihidzir)
- 17- Kireçli (Kvatetris)
- 18- Kocabay (Kuçen) - Şavşat'ın dördüncü büyük köyü
- 19- Köprüyaka (Carat)
- 20- Kurudere (Morğel)
- 21- Küplüce (Sinkot)
- 22- Otluca (Sataplia)
- 23- Savaş (Molta)
- 24- Susuz (Gurnatel)
- 25- Senocak (Çakvelta)
- 26- Tepeköy (Ahaldaba) - Şavşat'ın ikinci büyük köyü
- 27- Üzümlü (Mohoban)
- 28- Yamaçlı (Morohoz)
- 29- Yaşar (Dabaketil)
- 30- Yavuz (Mamanelis) - Şavşat'ın üçüncü büyük köyü
- 31- Zivnet (Tsetsihlavur)

ABHAZLAR ÇERKESLER ÇEÇENLER GÜRCÜLER LAZLAR ÜBIHLAR DAĞISTANLILAR VE TÜM KAFKASLARIN ORTAK SESİ

TARİH EDEBİYAT KÜLTÜR VE SANAT DOSYASI **KAFKASYA YAZILARI**

Çiviyazıları tarafından hazırlanan Dosya; Kafkasya coğrafyasında yaşayan Abhaz-Abaza, Çeçen, Çerkes, Gürcü, Laz, Übih, Dağıstanlı ve tüm Kafkasya halklarının tarih, edebiyat, kültür ve sanatları konusunda telif ve çeviri makalelerden oluşuyor. Dosya ayrıca her sayısında "Öteki" üst başlığı altında bir halkı (Kafkasya dışında) okuyucularına tanıtacaktır.

Üç ayda bir yayımlanacak Kafkasya Yazıları'nın 1997 İlkbahar birinci sayısı, bu özgün coğrafyaya hem içerden, hem de "dışardan" bakan "göz olmayı" amaçlayan mütevazı bir işbaşdır...
1997 Yaz (ikinci) sayısı 15 Temmuz 'da çıkacaktır.

Çiviyazıları

Caferağa Mah. Sakız Sok. No: 6 / 9 Bahariye / Kadıköy - İstanbul
Tel&Fax: 0216 349 98 41 - 349 98 05 - 347 05 62 - 347 34 64
E-mail: ozcan_sapan@INFO-IST.comink.de

GAZETE BAYİLERİ ve SEÇKİN KİTAPÇILARDA

Adana'da Bir Gürcü Köyü

Arslan LAÇINBALA

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde kaybolmuş ya da asimile olmuş birçok kardeşimiz vardır. Bunda en çok bölgenin etnik ve coğrafi konumu rol oynamaktadır. Örneğin, Adana ilinde üç adet Gürcü köyü mevcuttur. Ayrıca Antakya ili Dörtöl ilçesine bağlı Kapılı adında bir Gürcü dağ köyünün bulunduğunu duydum; aynı ilin Kırkhan ilçesinin bir mahallesinin Gürcü kökenli insanlardan oluştuğunu biliyorum. Adana ilinin Saimbeyli ilçesine bağlı Avcıpınarı köyünün halkını da Artvin'in Yusufeli ilçesinden gelen Gürcüler oluşturmaktadır. Bu köyden birkaç kişi ile yaptığım görüşmede aynı ilçeye bağlı tarihi zenginlikleri ile ünlü Şar köyünün de bir Gürcü köyü olduğu anlatıldı.

Şimdi asıl konumuz olan Dağıstan köyüne dönüyorum. Bu köy halkını Doğu Gürcüstan'ın Saingilo bölgesinden gelen Gürcüler oluşturmaktadır. Benim akrabalarım Adana ili Ceyhan ilçesine bağlı bu Dağıstan köyünde yaşamaktadırlar.

Edelerim, 27 Haziran 1869 günü sabaha karşı saat 05:00 sıralarında bugün Azerbaycan sınırları içinde bulunan Şeki iline bağlı Zakatala kazasının Aliabad (asıl adı Eliseni) köyünden 40 kağı arabası, yani 40 hane olarak yola çıkmışlar. 40 hanenin içinde sadece Aliabadlı değil, etraf köylerden gelenler, örneğin, Muğanlı adında bir Türk köyünden kafileye katılanlar da varmış. Ancak bu Muğanlı köyünden katılanların Kars yöresinde kaldıkları sanılmaktadır.

Göçün asıl amacı Hıristiyanlaşmamak için Şam'a gitmektir. Fakat Adana'ya ve bereketli toprakları olan Osmanlıya ilçesine yerleşmişlerdir. Osmanlıya'de dedemin dedesi Ali Bey şimdiki Alibeyli mahallesini kurmuştur. Bugün Ali Bey'in kendi adını taşıyan restorasyon görmüş camisi bile vardır. O tarihte Osmanlıya'de bulunan Büyük Camii'nin inşasında çok emek sarf etmişlerdir. Ali Bey'in torunu Şaban Cavuş (Ba-

labey'in oğlu) (Laçınbala-Kençhoşvili) Toprak-kale civarında bulunan metruk bir Akçakoyunlu köyünün minaresini yapmıştır. İyi bir sanatçı olan Gürcüler o caminin kapı ve pencere dahil birçok yerini yenilemişlerdir.

Bu arada Osmanlıya'den ayrılarak, Toprak-kale'ye yakın bir yerde Dağıstan adında bir köy kurmuşlardır. Sonra da oradan Ceyhan ilçesi topraklarına geçmişler ve Kırımoglu adlı bir yere yerleşmişlerdir. Orada da istikrarlı bir düzen tutturamayınca, köyün şimdi bulunduğu Dağıstan adını verdikleri yere yerleşmişlerdir. Şam'a giden bir bölümünden ise bir daha haber alınmamıştır.

Zaman zaman bazı karışıklıklar meydana gelmiş, yöreden gelip kendilerini rahatsız eden eşkiyalarla mücadele etmişler ve kendilerini korumuşlardır. Dağıstan köyü Mercin adlı bir ırmağın kıyısında kurulmuştur. İrmağın diğer kıyısında ise Kafkasya'dan gelen bir Çerkes boyu olan Abzehler yerleşmiştir. Aynı dilleri konuşmalarına karşın ortak folklor, töre ve gelenekler içerisinde hiçbir sorun olmadan çevreye örnek bir şekilde ilişkilerini sürdürmektedirler.

Köy halkının Türkiye'ye gelmeleri Sultan Abdülaziz zamanına rastlamaktadır. Sultan Abdülhamit zamanında ve sonraları köy halkı hep cephelerde Osmanlı ordusunun en ön saflarında yer alarak savaşmıştır.

Sultan Abdülhamit zamanının sonlarına doğru Ermeni ayaklanması çıkınca Ermenilere karşı yine ön saflarda çarpışmışlardır. Alibey'in oğlu Hacı Balabey ve oğulları Şaban Cavuş, Arslanbey ve İbrahim, Ermenilerle çarpışmışlar ve kardeşleri Sulikhay (Süleyman), Ermenilerce gece pusuya düşürülüp şehit edilmiştir. Hacı Balabey ve oğlu İbrahim, Yemen çöllerinde beraber savaşmışlardır.

Zamanla yöre, İngiliz ve Fransızların işgaline uğramıştır. İngilizler çekilince Fransızlar uzun müddet bölgede kalarak köy halkına çeşitli ziyetler etmişlerdir. Hacı Balabey'in oğlu

Şaban Çavuş, Suriye, Bağdat ve Dürzi savaşlarına katılmış, eve döndüğünde ise Saimbeyli'de (Hacın) Ermenilerle savaşmış ve hatta kusatma altında kalmıştır. Onları püskürttükten sonra Kuvai Milliye Teşkilatı'nın kurucuları arasında yer almıştır. Gülek Boğazı'nda Fransız alayını yeneler arasında adı geçince Fransız General Gvamör tarafından başı için ödül konmuştur.

Osmaniye'de Fransızlara karşı ilk direnişi başlatan Şaban Çavuş (Kençhoşvili), Maraş ve Kadiri cephelerinde savaşmıştır. Babası Hacı Balabey köy halkını toplayarak çok ilkel silahlarla Fransız tanklarına karşı savaşmış ve yaralanmıştır.

Köy halkı geçimini tanımla elde etmektedir. Köyde pamuk, buğday, susam, karpuz ve benzer ürünler yetiştirilmektedir. Bugün köy halkı asimilasyona uğramış olup, yaşı 70'in altında olanlar Gürcüce konuşmamaktadır. Bunun en büyük nedeni köye dışardan çalışmaya gelen tarım işçileri ve köy civarında bulunan Vesiye, İslamoğlu, Yassıca, Altıözbeğirli, Köreli, Yalak ve Kârhaneköprü köyleri ile zorunlu olarak Türkçe konuşmaları ve bu köylerden yapılan evlilikler gösterilebilir.

Köy halkını diğer Gürcü köylerinden ayıran bir özellik ise, Saingilo'dan gelen dedeleri gibi tamamının Şafii mezhebinden oluşudur. Düğünlerinde hâlâ eski folklorik özelliklerini ve bazı gelenek, göreneklerini devam ettirmektedirler. Gürcüce konuşan yaşlı kesim, babalarından öğrendikleri Saingilo lehçesini konuşmaktadırlar.

Köyün adına gelince, Dağıstan adının nereden geldiği bilinmemektedir. Ancak Dağıstan topraklarının Saingilo'ya çok yakın oluşu bunda etken olabilir. Ceyhan'da bulunan Naşidiye köy adının, eski Yarsuvat kazasının avukatı olan Naşit Bey'in adından kaynaklandığı düşünülse, Dağıstan köyünün yeni adı olan Beşkuyu adının, dedem Hacı Balabey'in köyde yapmış olduğu 5 kuyudan kaynaklandığı söylenebilir. Her ne kadar resmi kayıtlarda Beşkuyu olarak adı geçiyorsa da halk arasında köyün adı hâlâ Dağıstan olarak bilinmektedir.

İstiklal Savaşı'nın ardından dedem Hacı Balabek (Balabey) Atatürk tarafından "İstiklal Madalyası" ile onurlandırılmıştır. Köyde birçok Kore ve Kıbrıs gazisi vardır.

Azerbaycan'da Gürcü Köyleri

Hayri HAYRİOĞLU

Bugün Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde kalan tarihi Gürcü toprakları Hereti'de (İngilo-Eniseli) 20'den fazla Gürcü köyü ve bu köylerde Gürcüstan kültür, bilim ve sanat dünyasında hizmet veren çok sayıda İngilo Gürcüsü vardır. Bunların en ünlülerinden biri de Bay İlia Datunaşvili'dir. Aşağıda bu Gürcü köylerinin kazalara göre dağılımı yer almaktadır:

Kahı Kazası Gürcü Köyleri:

1. Kah İngilo
2. Alibeglo
3. Alatemur
4. Karamçe
5. Meşebaşı
6. Kotoklo
7. Harabatala
8. Kimurlu
9. Koragan
10. Patara Bina
11. Almalu (Vaşlovani) (Türkleşmiş)
12. Zegami (Türkleşmiş)
13. Şotavari (Türkleşmiş)
(Yaşlı insanlar Gürcüce biliyor)
14. Gillug (Güllük) (Türkleşmiş)
(Yaşlı insanlar Gürcüce biliyor)
15. Tasmalo (Türkleşmiş)
(Yaşlı insanlar Gürcüce biliyor)

Zakatala Kazası Gürcü Köyleri:

1. Aliabad (Müslüman Gürcüler)
2. Mosuli (Müslüman Gürcüler)
3. Hengiani (Türkleşmiş)
4. Verhiviani (Türkleşmiş)

Delokami Kazası Gürcü Köyü:

1. İtitala (Türkleşmiş)

Orkestra Şefi Cansug Kahidze ile Söyleşi

Osman Nuri MERCAN

Gürcü orkestra şefi Cansug Kahidze, 30 Mart 1997 tarihinde Ankara'da 450 kişilik Birleşmiş Ankara Orkestra ve Koroları'nın verdiği konseri yönetti. Bilindiği üzere bu konser Sn. Cumhurbaşkanı'nın ve önemli devlet büyüklerimizin katılımıyla ve olaylı bir şekilde gerçekleşmiş olup 8 bin kişilik salonda yer bulmak için halk kilometrelerce kuyruk oluşturmuş ve saatlerce beklemişti. Kahidze'yle *çveneburi* adına görüştük.

çveneburi- Bize kısa özgeçmişinizi aktarmış mıyız?

Kahidze- 1936 yılında doğdum. Ailem Batı Gürcüstanlıdır. Annem Guria'dan, babam da İmereti'dendir; ancak uzun zamandır Tbilisi'de yaşıyorlar. Ben de Tbilisi'de doğdum. Müzik eğitimi Tbilisi'de gördüm. Öğretmenim büyük orkestra şefi Dimitriadi idi. Tbilisi Müzik Konservatuarı'nı bitirdim. Sonra Moskova'da 3-4 ay İgor Markeviç'ten özel eğitim gördüm. Bütün ailem müzisyendir. Eşim Vanda, Tbilisi Konservatuarı'nda piyano profesörüdür. Gençliğinde konserler veriyordu. 37 yaşındaki oğlum Vahtangi Kahidze, besteci, orkestra şefi ve piyanisttir. Birçok senfoni, bale müziği ve oda müziği parçaları bestelemiştir. Geçen yıl Ankara Festivali'nde de çaldı. Şimdi caz müziği ile de yakından ilgileniyor. 15 Mart 1997'de Paris'te iki arkadaşı ile birlikte tamamen kendi bestelerinden oluşan bir konser verdi. Kızım Teona Kahidze de konservatuar mezunu olup, müzik konusunda doktora yapmıştır.

Şimdi ben, Tbilisi Müzik Kültür Merkezi bünyesindeki Tbilisi Senfoni Orkestrası'nın ve 1982 yılından beri de Zakaria Palişvili Opera ve Balesi'nin şef ve direktörüyüm. Oğlum Vahtangi de Tbilisi Müzik Kültür Merkezi'nde şef olarak görev yapmaktadır. Kızım Teona ise konser ve sanatçı organizasyonundan sorumlu birimin başındadır.

Cansug Kahidze, Osman Nuri Mercan ve Hayati Asilyazıcı ile birlikte.

çveneburi- Hem bu iki önemli yerde şef ve direktör olarak çalışmak hem de yurtdışında orkestra yönetmek sizi yormuyor mu?

Kahidze- Gerçeği söylemek gerekirse çok yoruluyorum. Çünkü iş yalnız orkestra şefliği ile kalmıyor. Başkaları da bana yardımcı oluyor, ama sorumluluk tamamen omuzlarımda. Yurtdışındayken biraz dinleniyorum. Gürcüstan'da ise bu olanak yok. Günde en az 10-12 saat çalışıyorum. Şimdilik dayanıyorum; bakalım gelecek ne gösterir. Bu iki görevden birini bırakmama Şevardnadze izin vermiyor.

çveneburi- Gürcüstan'da Gürcü müziğinin bugünkü durumu nedir? Sovyet döneminde finansman ve materyal sorununuz yoktu. Bugün işler nasıl yürüyor?

Kahidze- Önce Gürcü müziğinden ne anladığımıza bir bakmamız gerekir. Önceleri Gürcü müziğinden yalnız Gürcü halk müziği anlaşılırdı, folklor anlaşılırdı. Fakat 1940'lardan sonra, Gürcü besteciler ortaya çıktı ve bunların ortaya koyduğu müzik ile anılmaya başlandı. Bunlar Batı'dan esinlenen opera ve senfoni müzikleri idi. Bu çalışmalar Zakaria Palişvili tarafından 1919'larda operalarda başladı. Bu tarihten sonra Gürcü klasik müziğinde büyük

gelişmeler oldu. Bu döneme ilişkin olarak Palişvili dışında Şvenidze ve Palanşınadze Andria, sonraki dönemlere ilişkin olarak da Aleko Maçavariani'den bahsetmek gerekir. Daha sonraki dönemlerde ise Otar Taktakişvili ve Tsinstadze'nin adı verilebilir. Gia Kançeli, Sulhan Nasidze, Bizina Gveladze ve Nodar Gabunia'da daha sonraki dönemlerden gelenekleri sürdürdüler. Bunlardan Gia Kançeli bütün dünya çapında tanınıyor. Kendisi beş yıldır Berlin'de bulunuyor. Daha yenilerde ise Liana Isakadze, Eliso Girsaladze, Şaşa Konstantia ve Eliso Bolkvadze sayılabilir. Şimdi ise 20 yaş grubunda çok yetenekli genç müzisyenler yetişti.

Ekonomik durum müziği çok fazla etkiliyor. Sovyet döneminde de durumumuz çok iyi değildi. Fakat her şey organize edilmiş ve merkezileştirilmiş olduğu için ekonomik sıkıntıyı fazla hissetmiyorduk. Öğrenciler daha iyi koşullarda eğitim görüyordu. Bağımsızlıktan sonra Gürcüstan'ın içine itildiği savaşlar müzik çalışmalarını da olumsuz etkiledi. Devletin, müzik çalışmalarını finanse edecek parası yok. Bütçeden ayrılan kısım çok yetersiz kalıyor. Yani durum pek iç açıcı değil. Bu arada özel müzik kolejleri açıldı. Konservatuvar düzeyinde olmasa bile müzik eğitime veriyorlar. Konservatuvar da müzik eğitime devam ediyor. Fakat öğretmenlerin maaşları çok düşük.

Artık ülkede her şey istikrarlı gidiyor. 2-3 yıl sonra bunun müzik alanına da çok olumlu etkileri olacağına inanıyorum.

Son yedi yılda birçok müzisyen ülkeyi terk etti. Fakat gittikleri yerlerde hepsi umduğunu bulamadı. Artık yavaş yavaş geri dönmeye başlıyorlar. Başka ülkelerdeki insanlarda, Gürcü halkının müziğe olan ilgisini tam anlamıyla bulamadılar. Geri dönüşler Gürcüstan'da müzik yaşamını biraz daha hareketlendirmeye başlandı. Yeni konserler veriliyor; operalar, baleler

*Bağımsızlıktan
 sonra Gürcüstan'ın
 içine itildiği savaşlar
 müzik çalışmalarını
 da olumsuz etkiledi.*

*Devletin, müzik
 çalışmalarını finanse
 edecek parası yok.
 Bütçeden ayrılan
 kısım çok yetersiz
 kalıyor.*

icra ediyor, halk büyük çoğuyla kendilerini alkışlıyor. Halkın büyük bir kısmı konserlere para ayıracak durumda değil; bu nedenle biz birçok konserte onları ücretsiz içeri alıyoruz.

çveneburi- *Gürcüstan'da bir yandan ekonomik kriz sürerken diğer yandan bütün operalar, tiyatrolar, baleler ve müzik gösterileri tamamen dolu. Eğer 2-3 gün önce bilet almadıysanız, izleme şansınız hiç yok. Bir de izleyicilerin tümü aynı Batı ülkelerinde olduğu gibi çok lüks takı, parfümlü ve Batı giysileri içinde.*

Böyle bir tezat nasıl gerçekleşiyor. Biz anlayamıyoruz?

Kabidze- Ben de size sormak isterdim, ben de anlayamıyorum. Halk, maaşı dışında da bir şeylerden gelir elde ediyor. Bir kısmı ufak ufak iş hayatına atıldı, ticaret yapıyor veya mesleğini para kazandıracak işlere kanalize ediyor. Hiçbir şey yapamayan da elindeki, evindeki değerli eşyaları satıp paraya çeviriyor. Bir şekilde eski alışkanlıklarını devam ettirme yolunu buluyor. Müzik de bundan yeterince nasibini alıyor. Bu durumdan en olumsuz etkilenen kesim, entelektüel denen öğretmen ve profesörler, yazar ve çizerler ve ressamlar oldu. Devlet yardımı çok yetersiz olduğu için bizim senfoni orkestrasına ücretli şef veya müzisyenleri davet edemiyoruz. Ancak benim arkadaşların rica üzerine gelip konser veriyorlar. Çoğu zaman uçak biletlerini bile kendileri alıyorlar.

çveneburi- *Gürcü müziğine başka halkların müziklerinin etkisi var mıdır? Ayrıca, Gürcü müziği başka ulusların müziğini etkilemiş midir?*

Kabidze- Ben halk müziği uzmanı değilim. Fakat, bildiğim kadarıyla Gürcü halk müziğinde hiçbir yabancı etki yoktur. Tam aksine Gürcü folkloru başka müzikleri etkilemiştir. Klasik müzikte ise, doğaldır ki, medeni ül-

kelerle olan temaslarda bir etkileşim mevcuttur. Siz Çaykovski, Mozart, Lizst'in müziği ile temas ediyorsanız bu müziğin etkisi sizin klasik müziğinizde de olacaktır. Daha doğrusu klasik müzikte bütün ülkelerin müzikleri birbirini etkilemiştir. Çaykovski çok büyük bir bestecidir; ancak o bile Schuman ve Schubert'ten etkilenmiştir. Çaykovski'nin de başka müzisyenlerde etkisi vardır. Klasik müzikte etkileme ve etkilenme çok yaygındır.

çveneburi- *Gürcü müziğinin Türk müziğine etkisi var mıdır?*

Kabidze- Görebildiğim kadarı ile Laz ve Acara folklorunun ve müziğinin Türk folkloru üzerinde etkisi olmuştur. Çünkü bu Gürcü toplulukları buldukları yerlerde Türklerden daha eskidirler ve o zamanlardan beri bu kültürleri vardı. Türkler bu folkloru daha sonra edindiler.

Klasik müzikte her iki müziğin birbirine hiç etkisi olmadığını söyleyebilirim.

çveneburi- *Sizin kaset, plak ve CD'leriniz yapıldı mı?*

Kabidze- Tabii, hem Tbilisi'de hem de Batı başkentlerinde çok miktarda basıldı ve satışa sunuldu. Paris'te ve New York'ta çok satılıyor.

çveneburi- *Müzik alanında ve genel olarak, Türk-Gürcü dostluğu bakımında ne düşünüyorsunuz?*

Kabidze- Bu çoktandır başladı. Ben, her İstanbul'a gelişimde bunu yakından hissediyorum.

Kapıların açılmasından sonra iş ve ticaret alanına da sıçradı. Bugün Gürcüstan'da satılan her iki maldan biri Türkiye'den gelmektedir.

Fakat müzik konusunda bu yakınlaşma henüz çok az. İşte, ben geliyorum, birkaç folklor grubu geliyor, o kadar. Türkiye'den de Gürcüstan'a çok az müzisyen gelmekte. İki ülke müzisyenlerinin yakınlaşması ve karşılıklı verilen konserlerin yoğunlaştırılması şart. Çünkü bu iki ülkenin birbirinden daha yakın ve samimi başka komşuları yoktur.

çveneburi- *Gürcüstan'da çok çeşitli halklar yaşamaktadır. Bu nedenle etnik müzikten bahsetmek gerekir. Gürcüstan'da etnik müzik nasıl?*

Kabidze- Kimsenin onlara baskı yapmadığını veya engel olmaya kalkmadığını biliyorum. Ama yine de etnik müzik biraz cılız kaldı. Her etnik grubun kendilerine hitap eden ufak müzik grupları, folklor grupları var. Fakat bunlar Gürcü halkına mal olamadılar, Gürcü halkını etkileyemediler. Bu ara, biraz tanınan isimler yurtdışına gittiler. Azeri müzisyenler Azerbaycan'a, Ermeni müzisyenler Ermenistan'a ve Os müzisyenler Rusya'ya gittiler. Haçaturyan gibi Gürcüstan'da doğup yükselen isimler de gittiler.

Gürcü müziği çok güçlü olduğundan başka bir etnik müziğin onu etkilemesi biraz güç. Kimse engellemiyor, fakat etkileme çok güç.

GH

MİMARLIK A.Ş.

Meşrutiyet Cad. 35/7 Galatasaray-İSTANBUL

Tel: (212) 293 15 93 - (212) 293 15 94

Fax: (212) 245 22 81

İberya Özkan ile Gürcü Müziği Üzerine Söyleşi*

(Geçen sayıdan devam)

Folklorla Doğru: *Abbaz müziğinin çoksesli özellikleri var, diğerlerinde teksesli.*

İberya Özkan: Diğerlerinde de çokseslilik var, ama çok daha az. Solistler hâkim vs. Örneğin daha dağlık kesimlerde yaşayanlarda çokseslilik fazla, Çeçenler gibi. Abhazlarda neredeyse iki misli. Gürcülerde üç misli. Bütün Kafkasya toplumlarında, Türk kökenliler hariç, yani Balkarlar, Karaçaylar, Dağıstan'daki Türk asıllı olanlar ve Oslar (Asetinler) hariç, diğerlerinin tümünde çok yakın olmasa da ortak bazı karakterler var. Hem aynı dil grubunda bulunmalarından hem de komşu olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Gürcüler, Çerkesler, Abhazlar vs.'nin bulunduğu Kafkasya, güneyinde Ermenistan ve Azerbaycan, güneybatısında da Anadolu'nun kuzey bölgelerinde, yakın özellikler var. Örneğin, Duduki (Türkiye'deki karşılığı, Mey) topluluklarının oluşu, davul zurna oluşu, dölinin (koltuk davulu) oluşu vs. Anadolu'nun o bölgelerinde daha Türkler Anadolu'ya gelmeden yaşayan kültürler var. Onun izleridir denebilir.

Folklorla Doğru: *Gürcüstan sınırları içinde başka etnik gruplar var mı?*

İberya Özkan: Svan, Megrel, Gürcü dışında esasen Abhazlar, ayrıca Ermeni, Azeri, Ruslar var. Türkler, Kürtler, Çeçenler, Asetinler (bence doğrusu Oslar) var. Örneğin Oslar İrani bir topluluk. Pers döneminde Kafkasya'ya girmişler. Dillerini sürdürüyorlar. Hint-Avrupa dil grubunda. Müziklerine ve danslarına Kafkas özelliklerini almışlar. Ben bugün bunların ayrılanmasından yana değilim. Ulusalçı birtakım hareketleri teşvik ediyor. Ayırmak da gereksiz.

Folklorla Doğru: *Gürcü halk müziği den-*

diğinde bunun ne anlama geldiğini söyledin. Müziksel formu bakımında, makamsal yapıları, çokseslilik, temel ritmik yapıları bakımında bir şeyler söyleyebilir misiniz?

İberya Özkan: Gürcü halk müziği için makamsal yapı değil de kendi armoni sistemi demek daha doğru olur. Çünkü armonizasyon belli bir çoksesliliği, kendi kurallarını geliştirmiş Gürcü halkında. Türkiye'deki makamlara benzer bazı yapıların olduğunu görüyoruz.

Gürcü halk müziği tamamen Batı müziği değil. Tamamen Avrupa müziği formunda olan, majör, minör gamlarına tekabül eden müzikler de var. Örneğin; la minör gamındaki herhangi bir parçada si natürel de olabilir, si bemol ya da çift bemol de olabilir. Ritmik yapısı yönünden genel olarak ritmik, hareketli diyebiliriz. Bu, daha çok enstrümental ve dans müziklerine yansımış. Bütün danslar ritmik. Şarkıların neredeyse yarısı ritmik. Ritmik olmayan, Doğu Anadolu'daki uzun hava, gazel gibi formlar da var. Bu uzun hava sırasında, "bani" (eşlik etme anlamında 2. ses), solistin haricindekilerin katıldığı bir fon olarak söylenir. Hatta bu şarkılarda bazen, örneğin kağrı sürerken söylenen iş şarkılarında, sofr şarkılarında dini şarkılarda, ninnilerde vs., bazen belli bir kurala bağlı olmayarak, 2. ses uzun havayı okurken 3'lü olarak paralelde giden bir 1. sesin de var olduğunu görüyoruz. Yani 3 sesli "uzun hava".

Folklorla Doğru: *Örneğin "Patara Gogo" böyle bir parça mı?*

İberya Özkan: Kent müziğine örnek verilebilecek bir parça, ama form olarak böyle. Çoksesliliğe gelince değinmem gereken birkaç konu var. Gürcü halk müziğinde, sonradan

çokseslendirilen değil, varolan çoksesli yapısına örnek oluşturacak çok geniş bir yelpaze buluyor. Bu yelpazenin önemli bir kanadı var: "Guria" müzikleri, "Megrel" müzikleri ve "Acara" müzikleri.

Folklorla Doğru: *Acara bölgesi dediğimizde coğrafi bir bölge mi tanımlı yoksa belli bir etnik grup mu?*

İberya Özkan: Coğrafi bölge tanımlı, aynı zamanda da otonom bir cumhuriyet. Gürcüstan içinde Abhazya nasıl otonom cumhuriyetsen Acara da öyle.

Folklorla Doğru: *Acara bölgesinde yoğun olarak bulunan, yani kültürel olarak damgasını vuran belli bir etnik grup var mı?*

İberya Özkan: Gürcüler, bir miktar da Lazlar.

Folklorla Doğru: *Peki Acaralılar kendilerini ayırıyorlar mı?*

İberya Özkan: Hayır, böyle bir ayırım yok. Yalnız böyle bir ayırım politika için var. Gürcüstan'ın Acara bölgesi Osmanlı hâkimiyetindeydi, dolayısıyla Türk'tür, İslam'dır vs. deniyor. Yani ayırım politik düzeyde var. Zaten Acara Muhtar Cumhuriyeti'nin varoluşu bile politik bir geçmişe dayanıyor. Yani Osmanlı döneminde, Osmanlı-Rus Savaşı sırasındaki bir anlaşmayla Acara, Gürcüstan'a dahil edildiği zaman, Acara Muhtar Cumhuriyeti'nin ayrı bir cumhuriyet olma şartı ileri sürüldü. O bile bir ur olarak bugüne kadar kalmış bir sorun.

Folklorla Doğru: *Acara'da İslamiyetin kültürel etkileri var mı?*

İberya Özkan: Pek yok. Sanıyorum 70 yıldır Gürcüstan'ın Sovyet yönetiminde olması sonucu dini çalışmaların zayıflaması söz konusu. Çokseslilik demiştik. Gürcü halk müziğindeki çokseslilik genellikle erkeklerin topluca söyledikleri, genel olarak 3 sesli olan bir yapı. 1. ve 2. ses arasındaki 3'lü aralık, yer yer birleştikleri bir nota; 3. ses de genellikle diğerlerine karşı 5'li ve 7'li, 4'li ve 6'lı bazen de 3'lü ve 5'li olarak tekabül eden aralıklardan oluşmakta.

Folklorla Doğru: *Tonik yok mu?*

İberya Özkan: Tonik olan, yani bas ses, 3. ses olarak bahsettiğimiz. Diğerlerinden 3'lü, 4'lü, 5'li, 6'lı ya da 7'li aralıklarda, 1. ve 2. sese kıyasla.

Folklorla Doğru: *Toniği esas olarak 3. ses taşıyor yani.*

İberya Özkan: Genel olarak diyelim. Bu 3 ses genel olarak sırf erkekler tarafından icra edilebiliyor. Bazen bayanlar tarafından da 4 sesli, 3 sesli veya 2 sesli olarak icra edilebiliyor. Bayan ve erkeğin birlikte söylediği başka bir çokseslilik türü var. O da atışmalar, "şairoba" dedikleri, bir erkeğin söyleyip kızın karşılık vermesi türünden şarkılarda görülüyor. Burada yine 3 sesli özellik var. 1. ses bu sefer bayan oluyor; ona 3'lü paralel giden, bazen toniği olan 2. ses erkekle oluyor, 3. ses de erkek korosu.

Folklorla Doğru: *Örneğin?*

İberya Özkan: Netavi Gogo, Gandagan. Bunlar dikkat ederseniz biraz daha Türkiye'ye yakın olan bölgelerde. Diğer bölgelerde de var ama daha değişik karakterlerde. Gürcü halk müziğinde çokseslilik derken Megrellerin bulunduğu bölgeye, özellikle Guria'ya dikkat çekmek istiyorum. Guria'da olan parçaların çoğunluğu tam anlamıyla klasik müzikte varolan polifonik sistemin vokal yönünden en gelişmiş özelliklerini taşıyor denebilir. Neden? Çünkü seslerden biri icabında tek bir sestem başlıyor. 1. ses yukarılara doğru çıkıyor, 2. ses de yukarılara çıkarken, 3. ses daha aşağılara doğru iniyor, bir yerlerde karmasıklıyor ve ondan sonra belli bir yerde tek sesle bitebiliyor. Ayrıca 1. sesteki ezgiyle 2. sesteki ezgi tamamen farklı gelişebiliyor. Gürcü halk müziğinde sanatsal düzeyi yüksek, ama bizim gibi toplumlarda algılanması güç olan, duyduğunuzda gürlü gibi gelebilen ama incelendiğinde her biri kendi içinde ayrı tını uyumu taşıyan özellikler var. Bunlar bazen 4 ses, bazen 5 ve hatta 6 sese kadar ulaşabilir. Örneğin; "Ali Paşa", "Hasanbegura" gibi şarkılar. Bu parçalarda ve Guria bölgesinde "Krimançuli" adlı özel bir 1. ses var ki, bu ses erkek sesinin kafa sesiyile kendi sesi arasında giderek dolaşmasından kaynaklanan tatlı ezgisel çarpımalardan oluşuyor. Bunlar da uydurulan bir şey değil. Bir sisteme ve kurala bağlı olarak geliştirilmiş bugüne kadar sürdürülen bir şey. Buna benzer bazı örnekler Avrupa toplumlarında, İsviçre'nin yüksek dağlık kesimlerinde de görülüyor. Ama son derece farklı. Söz olarak "Krimançuli" sesi fazla bir şey söylemez. "lavo", "deliavo" diye anlamı olmayan sözler eşliğinde tamamen müzikal bir ezgiyi kullanır.

(Devam edecek)

* *Folklorla Doğru* dergisinin

62. sayısından alınmıştır.

Pridon Halvaşi ve Fakir Baykurt'un Şiirleri*

Sami KARAÖREN

Gürcü şairi-yazarı ve devlet adamı Pridon Halvaşi'yi Eylül (1989) sonunda Gürcüstan'ın özerk Acara Cumhuriyeti'nin başkenti (kapı komşumuz) Batum'da tanıdık. Şu anda elimde onun şiirleri var. *Bugün, Bu Ülke İçin, Unutulmayan* adlı şiir kitaplarından, Abdurrahman Çetinkaya ile sevgili dostum, değerli sanatçı Fakir Baykurt'un birlikte seçip dilimize çevirecek *Eninde Sonunda* adıyla yayımlanan şiirleri iki gündür elimden düşmüyor. Yalnız Halvaşi'nin şiirleri değil, Fakir Baykurt'un *Bir Uzun Yol* adlı kitapta topladığı şiirleri de...

Fakir'in yazın yaşamına şiirle başladığını bildirdim. Ne var ki, Fakir, öykü ve romana verdi kendisini. Birbirinden güzel yapıtlarıyla haklı bir üne de kavuştu. Anlıyorum ki, içindeki şairliği, şiir tutkusunu gizli gizli yeşertmekten geri kalmamış. Yurt özlemi içinde yaşadığı Almanya'da (Duisburg) son yıllarda yazdığı şiirlerden oluşmuş bu *Bir Uzun Yol* adlı şiir kitabı. Öncelikle belirtelim, Halvaşi'nin ve Baykurt'un kitaplarının kapakları, kâğıdı ve baskısı çok güzel. Hele Baykurt'un şiirlerini süsleyen Abidin Dino'nun resimlerinin güzelliğine diyecek yok.

Sayın Halvaşi'yle Batum'da karşılaşış söyleşilerde bulduğumuz günlerden önce, onun bu şiirlerini görüp okumuş olmayı ne kadar isterdim. Onun alçakgönüllü kişiliği içinde bu şiirlerin tadını da çıkarırdık. Söylesimiz daha boyutlu olurdu elbette. Biz Türkler gibi Gürcüler de şiire çok düşkün kişiler. Sayın Halvaşi, güzel yadunı, yurdunun insanlarına, köyüne geniş yer vermiş şiirlerinde, İkinci Dünya Savaşı'nın acılan, çekilen sıkıntıları, barış özlemi, ülkesine yaraşır gördüğü mutluluk içinde yaşamının tadı onun şiirlerinin özü, ögesi... "Birliktelik" başlıklı şiir-

Şiirleri, İstanbul Işık Lisesi Ayazağa İlkokul bölümünde ders olarak okutulan Pridon Halvaşi, derste öğretmen Dilek Kumkapı ile birlikte.

irinde bu duygularını bakınız nasıl dile getirmiş: "Güzel yurdumuz bizim/Ne düşmanlık ne savaş görsün/Savaşlar yıkım getirdi süreklî/Dayanışma gücümüzle var kaldık geçmişte/Yürek vuruşlarımızı sunduk altın armağan/Birliğine, beraberliğine Gürcüstan'ına." Fakir Baykurt, Halvaşi için yazdığı yazıda "Toplum içinde şairliğini belli edip öne çıkmayı sevmeyiz. Şiirlerini de günlük sıradan sözcüklerle yazar. Toprak, toprak insanları, barış, dostluk, ev yaşamı gibi konulara yayılan bu şiirler okundukça boyutlanır ve derinleşir" diyor. Gerçekten öyle. Halvaşi'nin şiirleri okundukça içe isleyip derinleşiyor.

Gürcüstan'ın büyüleyici doğası ve eğitimin kazandırdığı niteliklerle insan sevgisi, yukarıda da belirttiğim gibi, onun esin kaynaklarının başında yer alıyor.

Yurt sevgisiyle dolu bir şair... Fakir Baykurt'la yaşamlarındaki benzerlik ve yurt sevgisi, onları kaynaştırıp kucaklaştırmış. Baykurt, bu kitaba yazdığı "Karşılaşma" başlıklı önsözün bir yerinde bakınız ne diyor:

Kafkasların denize yakın uzantılarının cocu-

Pridon Halvaşi Türkiye Yazarlar Sendikası'nda. (Soldan sağa: Mustafa Yakut, Demirtaş Ceyhan, Zihni T. Anadol, Aziz Nesin, Adnan Özyalçiner, Pridon Halvaşi, Kemal Süliker; alt sıra: M. Başaran, Cengiz Bektaş).

ğudur Pridon. Bir yandan sarp mı sarp dağlar, bir yandan denize bakan yamaçlar, dereler ve de bunlar arasındaki bereket fişkıran küçük düzlükler. Hem de bol balıklı çağıl çağıl sular. "Tanrı dünyayı yaratırken Gürcüstan'ı kendine ayırmış, ama Gürcüler bir yolunu bulup elinden almışlar," diye anlatırlar. Batum'da yılın on iki ayında çiçek açmayan gün yoktur. Karımla çağnlı olarak bulunduğumuz Batum'da iki gün, o çiçekli günleri biz de yaşadık; Gürcüstan'ın bu güzelliğini ve Pridon Halvaşi'yi tanıdık öbür Gürcü dostlarla birlikte. Yukarıda da söylemişim, keşke biliyor olsaydım bu şiirleri onunla karşılaştığım zaman; bize orada onu, ne yazık ki, yalnız bir romancı olarak tanıttılar. Onun köyüne duyduğu özlemi dile getiren "Köyüm" adlı şiirini birlikte okuyalım:

Ocağım, kaynağım/Uzaklarda kalan çocukluğum/köyüm köşem/Mavi göklerim/Geliyorum senin havanı koklamaya/Eski tanıdıklarım/ Ormanın serin havası.

Buraya çağırıyor derin kökler/Ben burada sadece şiirler değil/Toprağı ekip biçerek buldum/Aradığım büyük sevgiyi.

Şiir çevirisinin ne kadar zor bir iş olduğu bilinir. Bunu Fakir Baykurt da özellikle belirtiyor önsözde. Gürcüceden önce düzyazı biçiminde çevrilen şiir örsünü (metnini) o şiirin özgün yapısına göre Türkçe dizelerle biçimlendirmişler. Gürcücedeki ses ve biçim güzelliği ne kerte yansıdı bu dizelere, bunu bilme olanı yok. Ama anlamla biçimi kaynaştıran çeviriler de, Halvaşi'nin usta bir şair olduğunu sezdiriyor insana. Bilirsiniz şiir bir bakıma ses ve söz dizimi ile anlamın kaynaşmasından

oluşmuş bir biçimdir. Güzел biçimler kurmaktır şairin görevi. Gürcüce aslını bilmesek de aldığımız tat çevirinin başarılı olduğunu duyuyoruz bize. Ellerine sağlık bu iki çevirmenin.

* Şubat 1990 tarihli

Yazıt Edebiyat dergisinden alınmıştır.

PRİDON HALVAŞI'DEN ŞİİRLER

SARP YOLU

Durma birden, götür beni ötelelere
Götür Sarp'ın güzelliklerine
Yol boyunca dalgalar gibi renklerine
Yuların ellerimizde, durma birden

Sarp kayalıklarında mağaralar
Ne çok görsem o kadar çok seviyorum
İsteyin beni gelip çerçeve olayım
Duvarlarındaki fresklere çiziklere

Uzanıp gidiyor bu yol uzaklara
Kesilmiş birden Sarp'a varınca
Sessizliğe bürünmüş karşıda ağaçlar
Dururlar eskilerdeki gibi örtülü

Uzaklara doğru giden güzel yol
Kayalıklarda saklı ilaç gibi
Erişilmez olma, götür beni
Sarp'ın güzelliklerine

1982

BATUM'A ŞARKI

Seviyorum görünümünü
Sağnak halinde yağmurlar yağarken
Gökten öyle billur gibi
Sevgi yağarken

Özlenecek sürekli
Sevilecek her zaman
Batum'da olmak
İster gönlüm her zaman

Giderim düşlerimde bazen
Gönlüm kalır seninle
Hiçbir yerde yoktur bu öpücük
Dalgaların kıyıyı öpmesi gibi

Batum'un çiçekleri
Sanlın bana sıkı sonsuz
Bugün gidiyoruma ama
Kesin gene gelirim

Özlenecek sürekli
Sevilecek her zaman
Batum'da olmak
İster gönlüm her an

1982

Her Şeye Rağmen Sinema*

Gönül DÖNMEZ-COLİN

Yönetmenlerin kamera yerine tüfeğe sarıldığı bir ülkede sinemadan söz edilebilir mi? Gürcüstan örneğinde bu soruya evet yanıtını vermek gerekiyor. Son yıllarda Gürcüstan'ı sarsan değişikliklerde bile genç yönetmenler, duygusal vahşet dolu karamsar filmlere yönelmektense, babalarının dedelerinin aşınmış patikalarında yürümeyi yeğ gördüler.

Sovyetler Birliği'nin dağılışının ardından amansız bir iç savaşa boğulan Gürcüstan, şimdilerde barışa bir adım daha yaklaşmışsa da tüm sorunlarını çözebilmiş olmaktan henüz çok uzak bir ülke.

Yalnız Abhazya çatışmalarında binlerce kişi yaşamını yitirdi. Şehit listelerinde film endüstrisinden tanınmış kişiler de var. Örneğin ülkenin birliği için çarpışırken yaşamını yitiren Levan Abaşidze ile Georgi Revişvili, "Kuşatma" adlı yapıtı ile Gürcüstan-Avrupa Enstitüsü ödülü almış Omar Gvasalia.

Tüm bunlara karşın yine de filmler yapıyor ve Paris'te yaşayan Otar İosseliani dışında Batı'da pek az tanınan, "Sanat için sanat" savından yıllardır şaşmamış bu özgün sinemaya ilgi giderek artıyor.

Eskilerden yenilere

Gürcü sinemasını bana ilk tanıtan, Montreal'de bir sinematekte izlediğim "Pirosmani" filmi olmuştu. Yönetmen Georgi Şengelia'nın bu naif ressamın sanatını perdeye aktarışındaki hüner büyülemişti beni. Bu nedenle, film stüdyolarının konuğu olarak Tbilisi'ye çağrıldığım da ustayla tanışacağımı duyunca heyecanlanmıştım. Yalnız Şengelia ailesindeki film kişileri Gürcü film tarihinin en uzun bölümünü kapsar gibiydi: Baba Nikoloz ve kardeş Eldar da Georgi gibi yazar sinemasa geleneğinden birer yönetmendi. Ana Nato Vacnadze ise ünlü bir artistti.

Gerçekte, Gürcü film stüdyolarının babadan (anadan) oğula (kıza) geçen bir geleneği olduğu rahatça söylenebilir. Bunun örnekleri çoktur. (En ünlü kadın yönetmenleri Lana Gogobe-

ridze'nin annesi de bir yönetmendi vb.)

Son yıllarda ülkeyi sarsan değişikliklerde bile genç yönetmenler, geçmişle olan simgesel kopma ve kimlik arama çabalarında, bağımsızlık ertesi tüm eski Sovyetler Birliği'nde moda olan fiziksel ve duygusal vahşet dolu karamsar filmlere yönelmektense, babalarının dedelerinin aşınmış patikalarında yürümeyi yeğ gördüler.

Dünyanın ilk belgesel filmi

Ülkenin film geçmişi yüzyılımızın başına uzanıyor. 1908-1919 yılları arasında Amaşukeli, Digmelov ve Esadze gibi görüntü yönetmenleri yöresel konuları ele alan kısa filmler yapmıştı. 1916'da Aleksander Tsutsunava köy yaşamını dile getiren "Kristi"yi gerçekleştirdi. Daha önce, 1912'de perdeye gelen, Amaşukeli'nin Gürcü şair Akaki Tzereteli'nin yaşamını yansıttığı belgesel film, 1965 yılında Tbilisi'ye konuk olan ünlü Fransız eleştirmen George Sadoul tarafından ortaya çıkarılıp dünyanın ilk uzun metrajlı belgesel filmi olarak tanımlandı.

Gerçekte Gürcü sinemasında belgesel film her zaman önemli bir rol oynadı. Örneğin Mihail Kalatozişvili (daha çok, Mihail Kalatozov ismiyle tanınır) bu Genre'da başlamıştı (Svaneti İçin Tuz, 1930) ve belgesel yapımın gerektirdiği görsel duygusallık hep Gürcü sinemasının önemli bir ögesi olarak kaldı.

1921'de Sovyet gücü girdi Gürcüstan'a. Bu izleyen yıllarda, ilk film stüdyosu kuruldu. Resim, tiyatro ve yazın sanatı gibi dallardan sinemaya birçok yetenek aktı. Tiyatro yönetmeni Kote Marjanışvili bilinen klasiklere dayanan yarım düzine film yaptı. Onun yetiştirdiği, Nikoloz Şengelia -Georgi ve Eldar'ın babası, ünlü ozan ve Gürcü yönetmenler arasında en tanınmış fütürist- "Eliso" filmi perdeye getirdi.

Tarihten alınan ders

Georgi Şengelia'nın Tbilisi'de benim için hazırladığı film şölenine, işte bu 1928 yapımı "Eliso" ile başladık. Film, 1894 yılında Çar ordusunun yerlerine Kazakları yerleştirmek amacıyla

la Çeçenleri Türkiye'ye sürme olayını içeriyor-du. Ezilenin ezene karşı edilgin dayanışması ve bir aşk öyküsü. Kurgu açısından, yönetmenin yakın dostu Eisenstein'i aratmayan eşsiz bir sahnede köylüler ordunun karşısına diz çöküp bir insan duvarı örüyorlar. Belki de yüzülmü-zün ilk "Sit-In" gösterisiydi bu. Atlar saha kalkı-yor, köylüler göz kırpmıyor. Filmin bitiminde kamera göz eriminde bir çizgi olana dek izliyor Çeçenleri. Bunca yıl sonra Gürcüler, Güney Osetyalılar, Abhazlar bir karış toprak için yine birbirine düşüyor. Tarihten öğrenilen dersi sor-gulamadan edemiyor insan.

Bir başka klasik, Georgi Şengelia'nın "Ala-verdoba" (1966) adlı yapıtı da "Eliso"dan bu ya-na. Gürcü sinemasının bir parçası olmuş görsel duyarlılığın bir örneği. Tarihi Alaverdoba Ka-tedrali çevresinde kutlanan harman şenliğini görmeye giden genç gazeteci, ortamın ve alköl-ün verdiği rahatlıkla çileden çıkan kalabalığa dayanamayıp köylülerden çaldığı kısırağı halkın üstüne sürüyor. At bir hançerle ikiye bölünü-yor. Genç protagonist katedralin çan kulesine sığınmıyor. Ayak altına serilen ova sanki yaradılı-şın bir simgesi.

"Genç Bestecinin Yolculuğu" (1984-85) fil-minde, 1905 Devrimi ertesi genç bir aristokrat olan besteci, tüm saflığıyla uyarılara boş verip halk türküleri toplamak üzere kurlara çıkar ve birçok aristokrat ailenin tutuklanmasına neden olur. Bu filmde, yönetmen Georgi Şengelia ve kameraman Levan Paataşvili dingin bir atmosferde gerilim yaratabilmek için olacak edilginliğini etkinle bir arada gösteriyorlar. Besteci, gelişmiş uygarlıklarda görüldüğünü söylediği, "Aşağı kültürlerin daha üstün kültürlere karşı yengisi-ni" anımsamak için, yönetmen Mahler'in 10. Senfonisi'nden yararlanmış.

Birçok eleştirmen Glasnost'un Tbilisi'de çok öncelerde başladığında birleşiyor. 1994 Martin'da yitirdiğimiz Tengiz Abuladze'nin "Pişmanlık" (1981, 1984-86) adlı filmi Perestroika'dan önce yapılmış ve yasaklanmıştı. Yine de bugün Pe-restroika'nın öncüsü sayılır ve Rus eleştirmen Andrej Plachov'a göre George Lukacs'm "Sos-yalist sistemlerde politik sanat ancak parabol ve alegori yoluyla varolabilir" savını kanıtlar. Filmde, genç kahraman, diktatör dedesi ve onunla işbirliğine girmekten çekinmeyen alçak babası yüzünden canına kıyar. Stalin geçmişi-ni omuzlarında taşıyan gençliğe ayna tutan bu film tüm Sovyetler Birliği için anlamlıysa da

Gürcülerin can damarına basmıştı. Çünkü Sta-lin bir Gürcüydü.

Ustaların içinde

Gürcü sinemasında bu görkemli yolculuk güncelce yaklaşıtkça Abuladze'nin öğrencilerin-den Gogita Çhonia'yla tanıştık. Sinemaya mi-marlıktan gelen Çhonia'nın filmlerinde grafik ve çerçeve açısından bu ilk eğitiminin etkileri görülmüyordu. İlk filmi "İris Iberika" (1982) insa-noğlunun çevre ile ilişkisini zorlayan deneysel bir film. Zaman zaman video-klip'leri animsati-yorsa da video-klip Gürcüstan'a 1985-86'larda ulaştığına göre ilginç bir öngörü.

Çhonia'nın ismini yönetmenler listesine ge-çiren ise ilk uzun konulu filmi, "Baba, Oğul ve Yel". Baba-oğul ilişkilerini psikolojik bir açıdan ele alan bu film Abuladze'nin "Pişmanlık" filmi-ne biçem açısından tam bir karşıt oluşturuyor.

Annesi ünlü bir oyuncu, babası eski kültür bakanı, Irakli Baduraşvili'nin "Kendi Portresi" yönetmenin zamanımıza benzettiği 1950'lerle geçiyor. Soyut ressam genç kahraman yalnız ve bağımsız, oysa anlam arayışları onu geçmişe götürüyor. Başkaldırısı yaşamlarına öykündüğü devrim öncesi fütüristlerinkinden pek farklı de-ğil. Bu filmde Baduraşvili genç kuşağın özgür olma direnişlerini devrim öncesinde estetik bir ideal arama çabalarıyla ustaca bağdaştırabili-yor. "Kendi Portresi" erkinlik ve özerklik aran-ken gelenekseli yadsımayan Gürcü sinemasının iyi bir örneği sayılabilir.

Anaerkil gelenekler

Gürcü sinemasında söz edip de kadın yö-netmenlerin katkısını vurgulamamak olanaksız. Özellikle 1988'de gerçekleşen Uluslararası Film Endüstrisi'nde Çalşan Kadınlar Kurumu'nun (KIWI) kurucusu ve ilk başkanı, Parlamento üyesi, demokrasi savaşının en etkin seslerinden biri ve Gürcü sinemasının en başarılı yönet-menlerinden Lana Gogoberidze. "Gürcüstan'da sinemayı politikadan ayırmak olanaksızdır," di-yor ve ekliyor: "Gürcü sineması her zaman bir direniş sinemasıydı. Sovyet İmparatorluğu'nun baskısı altında bile boyun eğmedi. Gürcü sine-ması vardır ve diğer sinemalardan baskıdır."

Öyleyse nedir Gürcü sineması? "Tanımla-mak kolay değil", Gogoberidze'ye göre. "Kültü-rümüze, geleneklerimize, huyumuza, suyumu-za sımsıkı bağlı bir sinema. Güneşe, dağlara, denize, güneye, üzüm bağlarına, şaraba tutku-dan başlıyor her şey. Dostlarımızla masaya otu-

zur her kadeh kaldırıſta bir nutuk çekeriz. Her efkârlanıſta... Yalnızlığın dayanılmaz ağırlığını atabilme çabalarında... İſte bu, sinema bence. Gürcü sinemasının temelini oluſturan hiciv, alegori, parabol, hiperbol hep bu özellikten kaynaklanıyor."

Moskova'nın denetimi

Gürcü Film Stüdyosu'nun yöneticisi Rezo Çheidze ise ſöyle anlatıyor yaſadıkları gerçekleri: "Film endüstrisi çok kötü bir devreden geçiyor. Sovyet sistemi altında parasal yardımı Moskova sağladığından sanatçılarımız tüm enerjilerini sanat filmlerine yatırabiliyorlardı. Gerçi bu her ſey Moskova'nın denetimi altında demektir. Her yıl baſında tasarlanmızı onlara bildirmek zorundaydık. Araya birkaç Pravda baſyazısına benzer senaryo sıkıſtırsak bizi rahat bırakıyorlar, istediğimizi yapıyorduk. Sonra Moskova'dakilerin hepsi düşman değildi. Bürokratlar arasında bile sanata değer veren kişiler vardı."

Yine de yıllar boyu baſlarında Demokles'in Kılıcı gibi duran sansürü unutmamalıyız. "Sözcüklerle savaſım vermenin daha zor olduğunu anladık kısa zamanda," diyor Gogoberidze. "Sözcükler daha kolay sansüre uğrayabiliyor. Bu nedenle imgelerle konuſmayı öğrendik. Tüm Sovyet sinemasının en güçlü yanı da budur. Mise-En-Scene ile, imgelerle, ıſıkla konuſmak, sözcüklerle söylenemeyenleri böyle anlatabilmek ve yine de iyi sinema yapmak. Bu korkunç yaratıcı bir ſey. Tarkovski'nin "Ayna" yaratımı düşünün. Kadının korktuğunu gösteren bir sekans var. Tüm Sovyetler Birliği'ni saran korku bu, oysa "korku" sözcüğü bir kez bile geçmiyor o filmde."

Absürd bir yaſam

"Pekora Kıyılarında Vals" filmi nedeniyle bir Fransız yönetmenin "Rus kurgu geleneğini yeniden canlandıran yönetmen," dediği Lana Gogoberidze'ye Gürcü sinemasının "absürd"e olan tutkusunun kaynağını sormak istedim. Rezo Çheidze karſıladı sorumu: "Absürd bir yaſam ancak 'absürd' biçimde anlatılabilir!"

"Absürd"ün en ilginç örneklerinden biri kuſkusuz Lana Gogoberidze'nin bu filminde görülmüyor. Sibiry'a'nın amansız kar fırtınalarında kaybolmuſ bir grup kadın kendilerini kabul edecek bir toplanma kampı arıyorlar. Onlar için bu kamp bir çıkıſ yolu. "İſte bu absürd!" diyor Gogoberidze.

Gerçek ve gelecek

Beſ milyonu aſkın kiſinin Doğu ile Batı arasında sıkıſıp kaldığı bir ülke Gürcüstan. Sanatları Batılı, günlük yaſamları Doğulu. Kendi tanımlarına göre, "İkisi arasında bir köprü" ve "uzun bir uykudan yeni uyanmanın ſaſkınlıđında bocalayan bir toplum." Etnik kargaſa, ekonomik sıkıntılar, iç savaſlar. Gürcüstan'ın sorunları saymakla bitmiyor. Sanatlarının en verimli çağında kamerayı bırakıp savaſa koſmak zorunda kalan yönetmenler. Önce Sovyet baskısı, sonra Gamsahurdia, Güney Osetya, derken Abhazya çatıſmaları. Öbür yandan yakıt, yiyecek yetersizliği. Tbilisi'ye konuk olduğum ſubat ayında kara kiſa karſın stüdyolarda ısıtma düzeni çalıſmıyordu. Yemek yiyecek lokanta bulduğumuzda masaya çoğu zaman manto, atkı, eldivenle oturuyorduk. Bir yönetmen dostumun anlattığı öykü hiç usumdan çıkmıyor: Filminin dip sesleri çekilirken, farelerin elektrik kablolarını kemirmesi sonucu yarım kalan çekimi, gereken sesleri kendileri çıkarma çabalarıyla sürdürülebiliſlerdi.

İſte böyle yaratıcı gücün her an zorlandığı bir ortamda, kendini "Sanat için sanat" ilkesine adanmış Gürcü sinemasını nasıl bir gelecek bekliyor? Tecimsel baskılar altında ezilen yönetmenler tüm enerjilerini sanata aktarma ayrıcalığını nereye dek koruyabilecekler? Diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi Gürcüstan'da da her gün mantar gibi bağımsız stüdyolar bitiyor. Diſ ülkelerle ortak yapım ise tümünün düşünde. Ama diſ ülkelerin ilgisini çekmek de o denli kolay değil. Örneğin parasal nedenlerin zorlandığı uzun bir aradan sonra bu yıl "Orfe'nin Ölümu" filmini tamamlayan Georgi Œengelia bir zamanlar "Pirosmani"yi göklere çıkarınların bu filme "çok yerel ve kiſisel bir öykü" diye burun kıvrıklaştıklarından yakınıyor. Oysa Œengelia hep aynı tür üzerine çalıſtıđına inanıyor. Bence demirperdenin kalkıſından bu yana bölgenin sorunları artık Batı'ya gizemli, egzotik görünmüyor.

Yine de belli baſlı film festivallerinde bir iki Gürcü yönetmene rastlamak kıvanç verici. Umanz Gürcü sinemasını betimleyen zengin sanat geleneği tecimsel sorunlara karſı durabilen ve genç yönetmenler önceki kuſakların övünebileceği yapıtlarla bu geleneği yaſatsın.

* 11 Mayıs 1997 tarihli
Cumburiyet Dergi'den alınmuſtur.

Barhal'da Bahar*

Cüneyt OĞUZTÜZÜN

Karla kaplı zirvelerin hemen etegindeki dağ köyüne bir sabah gün ağarırken motosikletli bir ziyaretçi geldi. Siyah deri giysili, ufak tefek ziyaretçi kaskını çıkardığında, saçlarını kısacık kestirmiş genç bir kız olduğu anlaşıldı. Genç kız bir İngilizdi. Köye 50 kilometre uzaklıktaki Yusufeli'nden gece yarısı yola çıkmış, eski püskü motosikletiyle çayı izleyen ıssız ve karanlık dağ yollarından geçerek buraya gelmişti. Ancak bu Nicky için büyütülecek bir macera değildi. Çünkü o motosikletiyle aylar süren bir yolculuktan sonra gelmişti Türkiye'ye. Hindistan'dan yola çıkmıştı. İngiltere'ye, evine gidiyordu. Yusufeli'ne birkaç gün dinlenmek için uğramış, Barhal Çayı kenarındaki küçük bir kamp yerinde çadırını kurmuştu. Ne var ki birkaç günlük dinlenme uzadıkça uzamış, bir ayı geçmişti. Bir yılı aşkın süredir ayrı olduğu evine dönmek için

sabırsızlanan Nicky, büyülenmiş gibi yöreden ayrılmıyordu.

Nicky'nin bir türlü ayrılmadığı Yusufeli, Artvin'e bağlı (4 bin nüfuslu) küçük bir ilçe merkezi. Büyüsünü kurulu bulunduğu coğrafya parçası ile dost canlısı, yardımsever insanlarından alan Yusufeli, Barhal Çayı'nın Çoruh Irmağı'na kanıştığı kesimde, yani Kuzeydoğu Anadolu'nun en çekici köşelerinden birinde kurulmuş. Çoruh'un en önemli kollarından biri olan Barhal, kaynaklarını Doğu Karadeniz dağlarının Kaçkar, Altıparmak ve Marsis kütlelerinden alıyor. Barhal, bu dağların yüksek kesimlerindeki buzul göllerinden çıkan derelerin birleşmesiyle oluşuyor. Bu dereler, adı geçen dağ silsilesinin güney kanadını derin bir biçimde parçalayarak üzüm salkımına benzer bir akarsu ağı ve vadiler sistemi meydana getirmiş.

Ana vadinin Kaçkar Dağı'ndan başlayıp 70

kilometre boyunca Yusufeli'ne uzandığı, suları alabalık kaynayan bu vadiler sistemi, vahşi bir güzelliğe sahip bozulmamış doğal yapıtı, zengin çeşitlilikte bitki örtüsü ve hayvanları. Akdeniz iklimine benzeyen iklimi, tarihinden gelen farklı kültürü ile ülkemizin en ilginç fakat en az tanınan yörelerinden biri. Bununla beraber yöre, Kaçkar Dağları'na alternatif çıkış rotalarını ihtiva etmesi ve akarsu sporlarına açık olması nedeniyle belli bir uluslararası üne de sahip.

Yöreyle keşfe başlamak için Mehmet Ulume-riç ile birlikte Yusufeli'ne geldik. Son yağmurlardan sonra iyice kabaran Çoruh, bol çamurlu sularıyla ağır ağır akarken, pınar beraklığında-ki sularıyla beyaz köpükler saçarak hızla ona karışan masmavi Barhal, görülmeye değer bir tezat yaratıyordu.

Yusufeli'nin merkezi Barhal üzerinde. Akşamüzeri, aşağıda kükreyen çayın üzerinde aslı gibi duran lokantanın balkonunda içkilerimizi yudumlarken, bize katılan gönüllü rehberimiz Fatih'le gezi planlarını gözden geçirdik. Ertesi gün Yusufeli'nden ayrılıp Barhal Çayı boyunca 10 kilometre kadar ilerledikten sonra sağdan gelen Arcivan Deresi'nin oluşturduğu dar vadiye saptık. Bir o kadar daha ilerledikten sonra dere ve yol ikiye ayrıldı. Sağa sapan yol ilçenin eski merkezi olan Ziyaret Dağları'ndaki Ögdem köyüne gidiyordu. Burayı dönüştürerek Arcivan Deresi'ni izlemeye devam ettik. Yolumuzun üzerindeki Armesen (Esendal) köyünde, oğul verip bir ağacın yüksekteki bir dalında kümelenen anıları yeni bir kovana aktarmaya çalışan yaşlı ancılarla karşılaştık. Ucuna bir elek tutturulmuş uzun bir sırtla anı kümesini daldan indiren ancılar, anıları avuç avuç alarak kovana yerleştirmeye başladılar. Herhangi bir koruyucu giysi kullanmayan ancılar hayretle baktığımızı görünce, "Bu anılar ehlidir, dişlemeyiz," açıklamasını yaptılar.

Daha sonra birlikte çay içerken ancıların elleri ve yüzlerindeki çeşitli noktaların kızanıp şişmeye başladığını fark ettik. Fakat yaşlı ancılar buna aldırmaz görünüp acılarını belli etmiyorlardı.

Kurt Dağı'na ilerleyen yol Arcivan (Balalan) köyüne doğru döne döne yükseldikçe vadi daha da daralıp dikleşiyor, sarp kayalık ve kan-yonlardan oluşan vahşi bir hal alıyordu. Mer-

keze 45 kilometre uzaklıktaki dağ köyü Arcivan'ın birçok mahallesi yangınlar sonucu kül olmuş. Biz köye vardığımızda köylüler yanan evlerin yerine yenilerini yapmakla uğraşıyorlardı. Köylüler yangınları bu kadar büyük felaketlere yol açmasını evlerin birbirine çok yakın inşa edilmiş olmasına bağlıyorlar. Ne var ki yeni yaptıkları evler de birbirine son derece yakın...

Ziyaret Dağları'nın 1.300 metre yüksekliğindeki yemyeşil bir düzlükte kurulu olan Ögdem ise bol kaynak suları, yüksek dağların sivri tepelerine hâkim nefis manzarası, yöreye özgü taş ve ahşap karışımı tipik eski evleri, ahşap minareli camisiyle bütün Barhal yöresinin en güzel yerleşim yerlerinden biri.

Ertesi gün, eriyen karlarla coşmuş, suları her zaman berrak Barhal'ın köpüre köpüre aktığı efsanevi vadiye girdik. Tepelerdeki ulaşıl-maz kayaların üzerinde bulunan çeşitli kale kalıntılarının, halat ve tahtadan yapılmış asma köprülerinin, dimdik yamaçlardaki çıkıntılara kurulmuş, çaya yukarıdan bakan ahşap evlerin, romantik bir atmosfere soktuğu yemyeşil vadinin tabanındaki bozuk yolu 18 kilometre kadar izledikten sonra Sargöl'de mola verdik. Köyün kahvesinde çay içip ayı hikâyeleri dinledikten sonra yola devam ettik. Artan bir diklikle yükselen, çayın artık devamlı çağlayanlardan aktığı, ormanların sıklaştığı, gittikçe daha vahşi bir görünüm alan, bu arada yolun da gittikçe kötüleştiği vadide yaklaşık 15 kilometre daha ilerleyerek çaya adını veren Barhal köyüne ulaştık. Altıparmak ve Kaçkar dağlarına güney rotasından çıkmak ve geçiş yapmak için sayıca az da olsa dünyanın her tarafından gelen dağcı ve trekkingçilerin bir başlangıç noktası olması nedeniyle pansiyon, lokanta, market gibi kolaylıkların bulunabildiği Barhal, ortaçağın ünlü Gürcü kiliselerinden birini de barındırıyor. Kral Büyük David tarafından 10. yy'da yaptırılan bu kilise, mimari bakımdan Yusufeli yakınlarındaki diğer Gürcü kiliseleriyle (Dörtkilise'de bulunanlar hariç) büyük farklılık gösteriyor. Kubbesi olmayan kilise dikkörtgen planlı bir ana mekâna sahip. Cami olarak kullanılması nedeniyle iyi korunmuş olan kilise dik eğimli üçgen çatısıyla yenicâğlardaki "Kuzeyli" kilise mimarisini andırıyor.

Yemyeşil yamaçlara dağılmış mahalle ve evlerinin sık ağaçlıklar nedeniyle uzaktan görülmemesine imkân olmayan, 1.200 metre yükseltideki Barhal köyünde çay iki kola ayrılıyor. Kollardan daha büyük olanı (Kocaçay) Kaçkar Dağı'ndan gelirken, çaya adını veren daha küçük kol Altıparmak Dağı'nın sularını taşıyor.

Barhal'da Mehmet Karahan'ın üst katını pansiyon olarak işlettiği evine yerleştik. Pansiyonda iki konuk daha vardı. Botanikçi Alman Helmut yörede her gün yeni orkide türleri keşfediyordu. Amerikalı genç kız Rebecca ise dağlarda tek başına yürüyüşler yapıyordu.

Altıparmak Dağları'na çıkmak için yabancılarla da rehberlik yapan Mustafa Karahan ile anlaştık. Çadır ve diğer ağırlıkları katıra yükleyerek yola çıktık. Barhal'ın kaynaklarına ulaşmak için bilinen trekking -ve yayla- yollarını izleyecektik. Barhal'a paralel giden patikadan tımanmaya başlayıp Kumru mahallesini geçtiğimizde Altıparmak Dağı'nın altından fazla olan sivri tepeleri gözlerimizin önüne serildi. Üç saatlik bir yürüyüşten sonra oldukça yüksekteki Naznara mezarına ulaşmıştık. Geçtiğimiz yollar, kelebeklerin eksik olmadığı topraktan fışkırmış rengârenk çiçeklerle doluydu.

Mustafa'nın yaylası olan Amaneskit, yolumuzun üzerindeki son yerleşim yeriydi ve çay molasından sonra daha da zorlu bir tımanış bizi bekliyordu. Toplam yedi saati bulan bir yürüyüşten sonra Barhal sayunun çıktığı 2.635 metre yüksekteki Karagöl'e varmıştık.

İrili ufaklı 14 buzul gölünün bulunduğu Altıparmak silsilesindeki en büyük göl olan, uzunluğu 230, genişliği 130, en derin yeri ise 7 metreyi bulan Karagöl, "hörgüç kaya" tipinde

bir de adacığa sahip.

Ancak, Barhal'ın ilk kaynağını bulmak için daha da tımanmak gerekiyor. Karagöl'e giren dereyi izleyerek Altıparmaklar'ın en yüksek zirvesi olan Karataş'a (3.492 metre) doğru yükseldik. Zirvenin dibinde, erimeye başlamış büyük birer buz kütesi olarak bulduğumuz, yöre insanlarının perili dediği Alaca Göller, Barhal'ın gerçek kaynağını oluşturuyor.

İkinci gün, zümrüt yeşili çayırarla kaplı, geniş Satıbe düzlüğü üzerinden Barhal'ın kollarından Kışla Deresi'nin aktığı Kışla Vadisi'ne yöneldik ve vadinin en yüksek bölümündeki

Borivan mezarına indik. Burada başlayan ince patikayı izleyip yavaş yavaş alçalarak aşağıda ip gibi görünen derenin geldiği yöne doğru ilerledik. Koletet ve Kakrazort mezralarından, Kürdat ve Nörset yaylalarından geçtik. Kalatvan Deresi'ni tahta bir köprüyle aşıp hedefimiz olan Pişkankara Yaylası'na vardık. Karagöl'den bu yana enfes manzaraları hiçbir zaman atıldan çıkmayacak 12 saatlik bir yürüyüş yaptığımız. Kampımızı yarım saat daha yukarıda, Kışla Deresi'nin iki kola ayrıldığı Tasminde adındaki düzlükte kurduk.

Üçüncü gün, Gürcü dilinde küçük düzlük anlamına gelen Tasminde'den ayrılıp Bulul boğazından geçerek 2.900 metre yükseklikte inanılmaz güzellikteki Öküz Gölü'ne çıktık. Kışla Deresi'nin bir kolu bu gölden çıkıyordu. Gölün kuzeyindeki Satal sırtını aşılıp, dağkeçisi ve ayıların en çok rastlandığı Hahnar Vadisi'nden, Kışla Deresi'nin asıl kolunun çıktığı 2.700 metredeki Davar Gölü'ne indik. Yabancı kaynaklarda yanlış olarak Libler adıyla anılan gölden çıkan suyu izleyerek Önbolat düzlüğünden Tasminde'ye döndüğümüzde akşam olmuştu.

Dördüncü gün, bize şartıcı güzellikler sunan Kışla Deresi boyunca yürüyerek geçirdik. Derenin Kocaçay'a kavuştuğu yerden Barhal'a dönerek Altıparmak turunu sona erdirdik.

Barhal tam 33 mahalle, 20 mezra ve 8 yayladan meydana gelen büyük bir köy. Bu dağınık yapı vadideki yerleşme biçiminin genel karakterini yansıtıyor. Topografik nedenlerle yörede hâkim yerleşme birimi mahalle olarak gerçekleşmiş. Arazinin çok parçalanmış ve eğiminin fazla olması nedenleriyle küçük küçük ve dağınık durumda bulunan tarıma uygun

topraklarda bazen birkaç ev, bazen de 10-15 hane bir araya gelerek mahalleler oluşmuş. Köyler, bu mahallelerin idari yönden birleştirilmesiyle meydana gelmiş.

Tarıma uygun toprakların yetersizliğinin hayvancılığı vazgeçilmez kıldığı yörede yaylacılık geleneksel tarzda uygulanmaya devam ediyor. Buna bağlı olarak yaygın bir durum gösteren geçici yayla yerleşimleri 2-3 bin metrelere arasında yoğunluk kazanmış.

Vadide bu iki yerleşim tipi arasında geçiş teşkil eden mezra yerleşimi de yaygın olarak bulunuyor. Mezra yerleşim tipi, doğal çevre ve

iklimin özellikleri nedeniyle yaylaya göçün kademel olarak yapılması gereğinden doğmuş. Kar örtüsünün kalkışı izlenerek önce, mayıs sonlarında mezralara, oradan, haziran sonlarında yaylaya göç ediliyor.

Kocaçay da denen Barhal'ın ana kolunun geldiği vadi Barhal köyünden Kaçkar Dağı'na uzanıyor. Sayısız kola bölünmesine rağmen burada hâlâ güçlü bir ırmak gibi akan çayı izleyen yol, 20 kilometre ileride 2 bin metre yükseklikteki Yaylalar köyüne ulaşıyor. Bu son köyün içinden geçip gittikçe bozularak 5 kilometre daha süren yol Meretet mahallesinde son buluyor. Jipi Meretet'te bırakıp kamp malzemelerimizi sırt çantalarna yükleyerek vadinin son bölümüne, Kocaçay'ın kaynaklarına doğru yürüdük. Henüz göçülmemiş Hastaf Yaylası'ndan geçtik. Üç buçuk saatlik yürüyüşten sonra kamp yeri olan Dilberdüzü'ne vardığımızda, aşağımızda kalan vadinin başlangıcında dağların üç ayrı yönünden şelale şeklinde inen üç derenin birleşerek Barhal Çayı'nı oluşturduğunu artık görebiliyorduk.

Ertesi gün bu derelerden birinin kaynaklandığı Deniz (Sevcav) Gölü'ne çıktık. Çevresi yalnız zirvelerle çevrili bir çukurda, 3.275 metre yükseklikte yer alan göl, yanı buzlu haliyle muhteşem görünüyordu.

Doğu Karadeniz dağlarının her zaman sisli ve yağışlı olan deniz tarafının tam tersi çoğu zaman güneşli olan güney kanadında akan Barhal Çayı, "Karlı Dağ" rejimine tabi bir akarsu. Şubat ayında en düşük düzeyine inen debisi ilkbahar başlarından itibaren artarak haziranda en yüksek düzeyi olan 37.5 m³/sn'ye ulaşıyor.

Barhal ve kollarının oluşturduğu vadiler, doğal bitki örtüsü bakımından son derece zengin. Akdeniz iklimine özgü türlerden nemli bölgelerin türlerine kadar farklı ekolojik şartlar isteyen bitkiler gelişme ortamı bulmuş. Vadilerin tabanında çok çeşitli çalı türleri ile kızılgağaç ve söğütler yaygın. Vadi yamaçlarında ise ladin, göknar, titrek kavak ve karaağaçlar yoğun olarak bulunuyor. Tahrip sonucu azalan sarıçamlar kuytu yerlerde, özellikle Altıparmak Dağları'nın güney yamaçlarında kalmış. Bu yörenin 2 bin metrenin üzerindeki bölümlerinde

ladinler yer yer saf topluluklar oluşturuyor. Burada omangülleri de yaygın.

Vadi tabanlarıyla 1.700 metre yüksekliğe kadar olan bölümde yer yer tahrip edilmiş olarak meşe ve ardıçlardan oluşan kuru ormanlar yer alıyor. Tahrip edilen kuru orman ve sarıçam alanlarında zengin bir step bitki topluluğu yetişmiş. Vadinin 2.500 metreden sonraki bölümleri geniş dağ çayırlarıyla kaplı.

Yetiştirilen meyve ağaçları vadinin bitki örtüsüne zengin bir katkıda bulunuyor. Bunlar arasında kiraz, şeftali, kayısı, dut, nar, ceviz, elma, armut, incir, üzüm ve zeytin en yaygın olanlar. Bir meyve cenneti olan vadiye tarla ürünleri fazla gelişme imkânı bulamamış. Hayvancılık ise ancak aile ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde. Bu yetersiz ekonomik şartların sonucu olarak devamlı göç veren yörenin nüfusunda yıllar itibarıyla pek bir artış görülüyor.

Yörede son ziyaret ettiğimiz vadi, Marsis Dağı'nın (3.334 metre) suları Barhal'a ulaştırıyor. Bu izole vadiye yaşayanlar birinci dil olarak Gürcüceyi kullanıyor. Vadinin en ucundaki köy Kobak'ın (Yüksekoba) yaylası Salıkvandı'da yayla şenliği geleneği yaşatılıyor. Yayla, Marsis'in eteklerinde, deniz tarafı ile iç bölgeyi ayıran bir sırtın iç tarafında. Sırtın deniz tarafında ise Lazcanın konuşulduğu Arhavi yaylaları var. Böylece Salıkvandı her yıl yaz aylarında bu iki farklı (fakat yakın) kültürün buluştuğu eşine ender rastlanan bir şenliğe sahne oluyor. Sırtın iki yakasının ince nüanslarla birbirinden ayrılan coşkulu horonları sabah başlayıp gece geç saatlere kadar sürüyor. Horonlara dağların çalgısı tulumun hipnotize edici müziği eşlik ediyor. Havaya sıkılan tabancalar yeri göğü inletiyor. Boğalş ve insanlar kıran kırana güreş tutarken, vahşi çoban haykırışları dağlarda yankılanıyor.

Salıkvandı Nicky ile bir kez daha karşılaştım. Horon oynayanların arasına karışmıştı. Kendisini ilk gördüğümde bu yana aradan bir on gün daha geçmişti ve o, ne zaman döneceğini hâlâ bilmiyordu.

* Mayıs 1997 tarihli,
Atlas dergisinden alınmıştır.

Bir Abonelik Öyküsü

Gebze'de oturan arkadaşım Ayhan Güler, işyerinden çıkarken benden almış olduğu *çveneburi*'yi, Darıca'dan Gebze'ye giden belediye otobüsüne bindiğinde okumaya başlamış. O sırada, ayakta durmakta olan bir genç, Ayhan'a yaklaşarak kendisinin Gürcü kökenli olup olmadığını sormuş. Arkasından, kendisinin Gürcü olduğunu ve Gürcülerle ilgili olan bu dergiyi nereden bulduğunu merak ettiğini söylemiş. Ayhan, kendisinin Gürcü kökenli olmadığını, fakat dergiyi okumaktan büyük zevk duyduğunu, dergiyi Gürcü kökenli olan ve dergide yazan bir arkadaşından aldığını belirterek, ayrıntılı bilgi isterse telefonunu verebileceğini söylemiş.

Bu kısa otobüs söyleşisinin ardından bana telefon eden genç okur, kendini Ümit Araz olarak tanıtarak olayı anlattı ve tanışmaktan çok hoşnut olacağını söyledi. Ben de kendisini işyerime davet ettim.

Ertesi gün, geldiğinde tanıştık ve neredeyse akraba(!) çıktık. Ümit, Marmara Bölgesi'nin en yüksek köyü (Uludağ'ın zirvesine en yakın köy) olmasıyla övündüğüm benim köyüm Çiftlik (İnegöl'de) köyünden değil miymiş? Siz düşünün artık sohbetin koyuluğunu! Ümit, babasının köyü olan Çiftlik'te pek kalmamış aslında, daha çok annesinin köyü olan Hasanpaşa'yla irtibatı olmuş ve bir de İnegöl Kafkas Folklor ve Kültür Derneği ile. İlkokulu bile aynı okulda (İnegöl Altı Eylül İlkokulu) okumuşuz farklı yıllarda. Ortaokulda öğrenci imiş, benim İngilizce dersleri verdiğim dönemde.

Söz sırası *çveneburi*'ye abone olmaya gelince. Ümit

memnuniyetle abone olacağını, hatta derginin son sayısını ve abone formunun kendisinde

olduğunu söyleyerek beni şaşırttı. Bir taraftan abone formunu doldururken bir taraftan anlatıyordu:

"Gürcüceyi pek konuşmıyorum ama çoğunu anlıyorum. Daha önce *çveneburi* dergisi elim hiç geçmemişti. Geçen hafta gazetede *çveneburi* dergisinin ilanını görünce çok sevindim ve heyecanlandım. Hemen en yakın gazete bayii olan Darıca Bayii'ne gittim ama bulamadım. Ertesi gün Gebze'ye giderek bayilere sordum, yine bulamadım. Nihayet birkaç gün sonra Pendik'teki ana bayide *çveneburi*'ye kavuştum. O nedenle abone olmak ve dergiyi düzenli okumak benim en büyük isteklerimden biridir."

Yeni *çveneburi* okurumuz Ümit, okumaya gerçekten de meraklı. Mesleği olan mobilyacılık ve diğer sorunları elverdiği ölçüde zamanının çoğunu okumaya ayırmak istiyor. Olanaksızlıklar nedeniyle İnegöl Ortaokulu'ndan ayrılmak zorunda kalmış. Ama ipin ucunu bırakmamış, her çalışmış hem okumuş ve Kartal Akşam Lisesi'ni bitirmiş. Şimdi üniversite sınavına da girmiş ve birinci basamağı kazanmış. 1966 doğumlu olan Ümit, yeni evli ve yakında bir de çocukları olacak. "Bakalım, mobilya atölyesi, evlilik, çocuk ve okuma, hepsini birden nasıl yürüteceğim?" diyor. Ama azimli ve çalışkan. Yazınsal ve politik içerikli kitaplara çok düşkün. "İlk okuduğum roman olan Gorki'nin *Ana*'sından çok etkilendim," diyor. Uğur Mumcu, Nâzım Hikmet, Dostoyevski gibi yazarlardan hoşlanıyor. Şu anda Gogol'ün *Ölü Canlar*'ını okuyor.

Evet, hoşgeldin Ümit *çveneburi* okurları arasında!

Nice Ümit'lerle buluşmak ümidiyle.

ÇVENEBURİ ABONE FORMU		gebze
Dergiye 091... 01 025 52 82 1191 ile abone olabilirsiniz.		
Ad Soyad: Ümit ARAZ	Tarih: 20.02.1998	
Adres: Gebze, Hasanpaşa Köyü, Çiftlik Mahallesi		
İletişim Bilgileri: Telefon: 0262 222 2222		
☐ Abonelik ücreti: 10 TL ☐ Abonelik ücreti: 20 TL ☐ Abonelik ücreti: 30 TL ☐ Abonelik ücreti: 40 TL ☐ Abonelik ücreti: 50 TL ☐ Abonelik ücreti: 60 TL ☐ Abonelik ücreti: 70 TL ☐ Abonelik ücreti: 80 TL ☐ Abonelik ücreti: 90 TL ☐ Abonelik ücreti: 100 TL		
☐ Abonelik ücreti: 110 TL ☐ Abonelik ücreti: 120 TL ☐ Abonelik ücreti: 130 TL ☐ Abonelik ücreti: 140 TL ☐ Abonelik ücreti: 150 TL		

Cemi Tha

ჩემი თხა.

ჩემო ლამაზო ბეკვა, შენ ჩემო თბაო ბელაო!
 ჩემი მტერი და ორგულე შენ გენაცვალოს ყველაო!
 წვერი გავეს მგლოვიარესი, რქები კი ვშმაკისაო;
 ძბილები ნამგლად ნალესი, ნეცერს კრებს, ბალახს მკისაო.
 მთაში რო წაკოცინდები, დააგლებ მინდორ-ველსაო,
 ჯიხვებს ეწვევი კლდეებში, იქ მოიღერებ ყველსაო!
 შაძლები, გასისინდები, ჯიქანს გაივსებ რძითაო,
 რა გზითაც დილას წასულხარ, ბრუნდები იმავე გზითაო!
 მოხვალ და საწველს ამივსებ, არ დამამადლი წველასო;
 შეძლენო ჩემის შვილების, შენ შირჩვენინარ ყველასო.
 თვალის ჩინივით მოგივლი, ნუ გეშინიან მტერისო,
 მაგ ჭუჭუბების ჭირიმე, საწველში ჩამღერისო!
 ბეკვაე, ჩემო ბეკვაე, შენ ჩემო კარგო ბელაო!
 ჩემი ოჯახის ურგები შენ გენაცვალოს ყველაო.

“GÜRCÜSTAN TARİHİ” KİTABI ÇIKTI

Ünlü Gürcü tarihçileri Prof. Niko Berdzenişvili ve Prof. Simon Canaşia'nın *Gürcüstan Tarihi*'nin birinci cildinin (başlangıcından 19. yüzyıla kadar) Hayri Hayrioğlu tarafından dilimize çevrilmesi sevindirici olmuş, kitap Türkiye'de Gürcüstan'la ilgili önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Daha önce 1968'de yayımlanan, rahmetli Ahmet Özkan'ın *Gürcüstan* adlı yapıtı ve 1993'te Fahrettin Çiloğlu'nun yazdığı *Gürcülerin Tarihi*'nden sonra Hayri Hayrioğlu'nun bilimsel değeri yüksek bu tarihi kitabı Türkiye'ye kazandırması, ülkemiz kültürü için de zenginlik kaynağı olmuştur. Ülkemizdeki Gürcü kökenli yurttaşlarımız kadar bizler de bu değerli bilim kaynağından yararlanacağız.

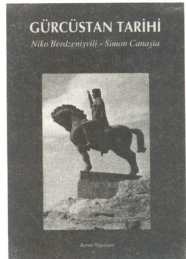
Bu kitabın ikinci cildi, Sovyet denetimi altında, gereğince nesnel bilgilerle yazılmadığı için dilimize çevrilmeyip bilimsel çalışmalarla yeniden yazılmayı beklemektedir.

Gürcüstan Bilimler Akademisi'nin ve özellikle rahmetli Otar Gigineşvili'nin konuğu olarak gezip gördüğüm Kafkas Ülkesi Gürcüstan, yüzyıllar boyu çeşitli kavimlerin, ulusların istilalarına uğramasına karşın tutsaklığı kabul etmeyerek bağımsızlık savaşları vermiş, sonunda Sovyet Rusya egemenliğinden de kurtularak bağımsızlığına kavuşmuş, özgür dünyada onurlu yerini almıştır.

Ulusal varlığını, kültürünü korumasını bilen Gürcü halkı, uygarlık yolunda ilerlemekten geri durmamış; tarih, edebiyat ve sanatın her dalında, bilimde, eğitimde bilinçli atılımlarla çağdaş bir toplumu olduğunu bütün dünyaya göstermiştir. Özyapısı (karakteri) yüksek, onurlu bir ulusla, her alanda dostluk ilişkileri içinde olmak, Türkiyemiz için de sevinc kaynağıdır. Doğu Karadeniz'de kapı komşumuz Gürcüstan'ın mutluluğu, bizim de mutluluğumuzdur.

“SORUN YAYINLARI”nın “Tarih-Kültür Dizisi”nin ilk kitabı olarak çıkan *Gürcüstan Tarihi*'ni dilimize kazandırarak bizleri dost ülke Gürcüstan hakkında bilimsel tarih bilgisine kavuşturduğu için Hayri Hayrioğlu'nu kutlarım.

Sami KARAÖREN

Bir Deda Ena'nın Düşündürdükleri

Fevzi ÇELEBİ

Geçen yılın sonlarında, Teksas'ta fizik doçenti olarak bulunan Ertuğrul Demircan tarafından gönderilen bir paket ulaştı elime. İçerisinde İakob Gogebaşvili'nin hazırlamış olduğu, 1916'da Tbilisi'de Müslüman Gürcüler için 27. kez basılan bir Deda Ena'nın fotokopileri bulunuyordu.

Ertuğrul Demircan, kitabı üniversite kütüphanesinden alabilmek için yoğun çaba harcadığını, ni tekim daha fazla tahribata uğramaması için hiçbir surette kimseye verilmeyecek kitaplar arasında bulunduğunu belirtiyordu.

Kitabın öncelikle Müslüman Gürcülere yönelik olarak yayımlanması ilgimi çekmişti. Bir okuma yazma öğretimi kitabında ne tür dini yaklaşımlar bulunabilirdi ki? Sayfaları karıştırdığımda Cemal ve Cevdet adlarında iki çocuğun Çorohi Irmağı kenarında yaşadıkları bir olayın anlatımıyla karşılaştım. Yani kişi adları Arapça, olayın geçtiği yer Batı Gürcüstan'dı, hepsi bu.

80 yıllık Deda Ena'nın tarafımdan rahatlıkla anlaşılabilir bir dille yazılmış olması beni daha da şaşırttı. Ancak bazı kelimelerin, örneğin, Tbilisi'nin Tpilisi şeklinde yazılmış olması o günkü dilin günümüz standart Gürcücesi ile birtakım farklılıklarının olduğunu gösteriyordu.

Tüm kitabı gözden geçirdikten sonra arkadaki sözlük kısmında; *bağa* (ahırdaki hayvan yemliği), *do* (kaynatılmış yoğurt), *zavai* (çığ), *kevi* (sakız), *nikora* (sakar) gibi 100 yılı aşkın bir süre önce Türkiye'ye yerleşmiş olan bizlerin bile rahatlıkla anlayabileceği kelimelerin

Gürcüce açılımlarına ihtiyaç duyulduğunu fark ettim.

Diğer tüm Deda Ena'lar gibi "Ai ia" (Bu menekşedir) cümlesiyle başlayan Deda Ena'nın hemen bütün sayfalarında el yazısı notlar vardı. Öncelikle bir İranlının (her nedense aklıma önce İranlı gelmişti!) kitap üzerinde karalamalar yaptığını düşünmüştüm. Ancak Arap alfabesi ile yazılan hareketsiz kelimelerin Türkçe olduğunu gördüm. Odukça silik ve zorlukla okunan yazılara ilgimi yoğunlaştırdım. Mesela "Dastzeret, vin ras aketebs" (Kimin ne yaptığını yazın) bölümündeki resimlerin altına

Osmanlıca notlar düşülmüştü. Adam masa yapıyor, adam demir dövüyor gibi cümlelerin içinde ayakkabı yerine kundura, kadın yerine madam kelimeleri kullanılmıştı. Sayfaları karıştırdıkça kameçi kelimesinin camısla, opopi kelimesinin hudhudla, parmağın barmakla, kır langıcın karlankuşla ifade edildiğini gördüm. Adının Selahaddin olduğunu okuyabildiğim bu Osmanlı, Gürcüce kelimeleri Osmanlıca yazma denemelerinde de bulunmuş bunun yanı sıra Gürcü alfabesi ile yazı denemeleri yapmıştı.

Belki de ilk kez bir kitabın üzerinde karalama yapıldığı için kızmamıştım.

Bu Osmanlı'nın neden Gürcüceye ilgi duyduğunu bilemiyorum, ama Selahaddin Efendi'nin Deda Ena'sının ABD'de bulunuşu ile 27 yaşında fizik doçenti olan Ertuğrul Demircan'ın Teksas'ta bulunuş sebepleri yakın olmalı.

Nahvamdis...

Laz Alfabeti

ანბანი

ა	Aa	ართ (art)
ბ	Bb	ბული (buli)
გ	Gg	გური (guri)
დ	Dd	და (da)
ე	Ee	ეჩი (eçi)
ვ	Vv	ვარ (var)
ზ	Zz	ზულა (zuḡa)
თ	Tt	თი (ti)
ი	Ii	ირი (iri)
კ	Kk	კოჩი (koçi)
ლ	Ll	ლული (luḡi)
მ	Mm	მა (ma)
ნ	Nn	ნენა (nena)
ო	Oo	ღაზი (yazi)
პ	Pp	ოხო (oḥo)
ჟ	Jj	პაპული (papuli)
რ	Rr	ჟური (juri)
ს	Ss	რენ (ren)
ტ	Tt	სუმი (sumi)
უ	Uu	ტობა (toba)
ფ	Pp	უბა (uba)
ქ	Kk	ფიკარი (pitsari)
ც	g	ქვა (kva)
ძ	q	ღალი (ḡali)
წ	ჭ	ყურძენი (qurdzeni)
ჭ	ჯ	შარა (ḡara)
ც	ც	ჩილი (çili)
ძ	ts	ცა (tsa)
წ	dz	ძიქვა (dzikva)
ჭ	ts	წკარი (tskari)
ხ	čq	ქკონი (čqkoni)
ჯ	Hh	ხე (ḥe)
ჰ	Hh	ჯუმა (cuma)
ც	,	ჰაწი (hatsi)
		ცინი ყინი ('ini)

ლაზური ანბანი

LAZISCHE ALPHABET

ა 1 არ	ბ ბული	გ გურუნი	დ დუმჭკუ	ე 20 ერი
ვ 10 ვიო	ზ ზულა	თ თუთა	ი ისინჯი	კ კატუ
ლ ლული	მ მამული	ნ ნალი	ო ძალი	პ 4 ოთხო
ჟ პიჯი	რ 2 ჟურ	ს როკა	ტ 3 სუმ	ც ტორიჯი
ყ უმჭური	ფ ფაჭური	ქ ქუდი	ღ ღორღონჯი	ჩ ყურძენი
ც 7 შქით	ც 9 ჩხორი	ც ცხენი	ძ ძენური	წ წიპილი
ჭ ჭკონი	ხ 5 იუთ	წ წლოლორი	კ პექიმი	ჟ ფელი

SÖZLÜK

ლ ე ქ ს ი კ ო ნ ი

(LAZCA) ლაზური	(MEGRELCE) მეგრული	(GÜRCÜCE) ქორთული	(TÜRKÇE) თურქული
ა			
ადილური	ადილური	ადილური	Adigece, Adige dili
აკვანს	თხულენს	სთხოვს	rica ediyor (birinden), dilevor.
ამბაი	ამბე	ამბავი	haber
ამეტერ	ოსკიდუ, ომეტუ(ნ)	ემეტება	kıyıyor; esirgemiyor.
ამულუმერს	ქიმიულდვანს	ამოულდებს, ულდებს	altından koyuyor.
ანბანი	ანბანი	ანბანი	alfabe
ანტამა, ატამბა	ატამა	ატამი	şeftali
არგუნი	არგუნი	ტული, ნაჯახი	balta, nacak
ართ, არ	ართი	ერთი	bir
ართიქ ართის, ართი კათის, ართი ართი, კართი კართი, ართიმაეუკა	ართმაეია	ერთმანეთი	birbiri, birbirini
ართო	ართო	ერთად	birlikte, beraber
არკელე	ართ მხარეშე, ართ განიშე	ერთის მხრივ	bir taraftan
ასკილი	ასკილი	ასკილი	yaban gülü
ალანი, აღნე	ახალი	ახალი	yeni, taze
აშეაჯის, არშეაჯის	უცბას, ხათე	უცბად	birdenbire, anıztın
აღვირი	ლაგამი	აღვირი, ლაგამი	gem
აში, ანში, აშ	ამში	ექვსი	altı
აშურს	უშურუანს	სუნავს	koklıyor
აშქურინენ, აშკურინენ	ოშქურუ	ეშინია	korkuyor
ბ			
ბაბა	ბაბა, მამა	მამა, ბაბაია	baba
ბადი	ბადიდი	ბერიკაცი	ihtiyar, koca adam
ბაზარი	ბაზარი	ბაზარი	pazar, çarşı
ბარს, უბარს	უბარს	უბერავს	esiyor
ბალი	ბალი	ბალი	bahçe, bağ

(LAZCA)	(MEGRELCE)	(GÜRCÜCE)	(TÜRKÇE)
ლაჭური	მეგრული	ქორთული	თურქულნი
ბალუ	ბალუ, ხულა	ბელელი	tahıl saklamak için bağılıca ağa- çlan yapılan ambar
ბაშლული	ბაშლაყი	ყაბალახი	kubalak
ბელი	ბელი	ბელი	baht, talih
ბელიგოქვერი	ბელიქვეილი	ბელდამწვერი	bedbaht, baht ı kara
ბელიხამწა	ბელიაკოსკვილი	ბელკრული	bahtı kara
ბერგი, ბერჯი	ბერგი	თოხი	çapa
ბერე	ბალანა	ბაგშვი, ბალანა	cocuk, bala
ბერწველი	ბერწული	ბროწეული	nar
ბიგა	ბიგა	ჯოხი	değnek
ბინეხი, ბინეხონა, ბინეხეფუნა	ბინეხი	ვენახი	asma, üzümlük
ბიჭი	ბოში	ბიჭი	oğlan
ბოზო, კულანი	ოსურსქუა, კირა	ქალიშვილი, გოგო	kız, kız çocuğu
ბომბულა, ბომბოლა, რახნა	ბობოლია	ობობა	örümcek
ბორე, ვორე	ვორექ	ვარ	bénim (- მე ვარ; კაცი ვარ adamım)
ბოჩი	ერჯი	ყოჩი, ვერძი	koç
ბოხჩა	ბოხჩა	ბოხჩა	bohça
ბეოლი, მეოლი	ჯაპი, ბეოლა	თეთა, ბეოლა	dut ağac
ბირიწუმს, ბირიწუფს	ბირიწუნს, ხირიწუნს	ფხრეწს	yarıyor
ბულეკი	ბულეკი	ბოლოკი	turp
ბული	ბული	ბალი	kiraz
ბუნდური	ზარმაცი	ზარმაცი	tembel, üşengen
ბუნდლა	ბურდლა	ბურტყლი	tüy
ბურჭული	ბურჭული	წალდი	teber, ay balta
ბუტკა	ფურცელი	ფოთოლი, ფურცელი, ბუტკო	yaprak
ბუტკუჯი, პუტკუჯი	სკა	ფუტკარი	arı
ბუჩქი	ბარდი, ბარდონი	ბუჩქი	çalı
ბუცხი	ბუცხი	ფოცხი	tırmık
ბუცხომს, ბუცხუფს	ბუცხანს	ფოცხავს	tırmıkla işleyor
ბუძი	ძუძუ	ძუძუ	meme

Lazca ve Megrelce Üstüne

Aydın AKIN

Bildiğimiz gibi Türkçe dışında konuşulan etnik diller, son yıllara kadar rahatça tartışılmıyordu. Örneğin, Lazca denildiği zaman akılda birbirinden çok farklı şeyler uyanıyordu. Birçoğlarına göre Lazca, Karadeniz şivesiyle konuşulan Türkçe olup, "celandum, cöremedum" gibi şive ile eşdeğer. Bazıları içinse, Lazca bir tür Rumca anlamına gelmektedir. Son zamanlarda çıkan yazılar ve kitaplar ise Lazcadan çok Laz tarihi ve kimliği üzerine yazıldığı için bu konu hakkında net bir düşünceye sahip olmak mümkün olmuyor. Ve bu zamana kadar "Laz" sözcüğü ne kadar yaygınla, Laz dili hakkında cehalet de o kadar fazlaydı. Bu, eğitim düzeyi ile de pek ilgili değil. Okuldan tanıdığım bir arkadaşın yaşadığı bir olayı buna örnek olarak göstermek istiyorum. Arkadaşım Ankara'da otobüse biner ve sıkışık olan otobüste ayakta yerini alır. Bu sırada hemen yanı başında oturan kişilerin konuşmasına kulak misafiri olur, ama hiçbir şey anlamamaz ve dile dikkat etmeye çalışır. Konuşanlar sarıncı ve açık renk gözlü oldukları için bir Balkan veya Orta Avrupa dili konuşulduğunu sanır. Ve o "garip" dili konuşan gençlere hafifçe eğilerek "Romence mi konuşuyorsunuz?" diye sorar. Aldığı cevap ise "Hayır, Lazca"dır. Bunun üzerine arkadaşım gülümseyerek, "Şaka yapıyorsunuz, değil mi?" der. Ertesi gün de açıklama yapmak bana düşer.

Lazca artık birçoklarımızın bildiği gibi (en azından *çveneburi* dergisinde bahsi geçti) Kartveli dil öbeğinden, yani Gürcüce ile yakın, akraba bir dildir. Konuşma alanı, Rize'nin Pazar ilçesinden Gürcüstan'a kadar ince bir kıyı şeridi olmakla beraber, Lazların göç ettikleri yerlerde de yaşamaktadır. Ayrıca Gürcüstan tarafında, Batum'a yakın kıyı bölgesindeki bazı köylerin de anadilidir.

Batum'da ise Gürcüce Acara şivesiyle konuşulur ve buna Guria bölgesi (Batum'un kuzeyindeki küçük bir kıyı bölgesi) de rahatlıkla katılabilir. Çünkü Guria ile Acara arasındaki tek fark din olup, bu fark şimdiye kadar bir sorun yaratmamıştır. Daha da kuzeye indiğimiz zaman karşımıza bir dil daha çıkar, o da Megrelcedir. Megrelce hakkında linguistik tartışmalar tam sonuçlanmış değil. Bazı araştırmacılara göre Megrelce ve Lazca aynı dil olarak kabul edilirken, bazı bilim adamları da tam tersini savunurlar, yani ayrı diller olarak görürler. Bu konulara girmek öncelikle kavramların tanımlanmasını gerektiriyor. Dil farklılığı nedir veya şive farklılığı nedir? Megrelce bugün yaklaşık 600 bin kişi tarafından, özellikle de Megrellerin yaşadığı Samegrelo yöresindeki köylerde hâlâ kullanılmaktadır.

Megrelce-Lazca Gürcüceye çok benzeyen ve Gürcü dili ailesinden geldiğine dair hiçbir şüphe olmayan bir dildir.

Öncelikle temel sözcüklerin birçoğu çok benzer, hatta aynıdır. *Hortsi* ya da *Zgva* sözcükleri hem Lazca, hem de Gürcücede aynı anlama gelmektedir. Fiil çekimleri de büyük benzerlikler gösterir, ancak karşılıklı anlaşmaya gelince durum biraz değişmektedir, çünkü, Megrelce-Lazcanın Gürcülerce pek anlaşılmadığı da gerçektir. Bazı bilim adamlarınca; Gürcüce ve Megrelce yaklaşık MÖ 8. yüzyılda kopmuştur ve bu farklılaşma sonucunda ayrı birer dil haline gelmiştir. Dikkatle dinlendiğinde Gürcüceye aşina sözcükler hemen kulağa çarpar, ancak bu anlamak için yeterli değildir. Gürcüce konuşan bir kişi için bu dili öğrenmek çok kolaydır.

Megrelce-Lazca sözcüğünü biraz eşelemek istiyorum ve buna iki örnekle başlayacağım. Bundan birkaç sene önce okuduğum üniver-

siteye Batum'dan Gürcü Halk Dansları Toplu-
 luğu gelmişti ve tanıştıktan kısa süre sonra
 birkaçıyla sohbet dalmıştık. Bunlardan biri-
 sinin dış görünümü benim ilgimi çekmişti,
 çünkü adını hatırlamadığım arkadaşı 1.90'lık
 boyu, masmavi gözleri, sarışınlığı ve açık ten-
 liliği ile bir Gürcüden çok Norveçliye ya da
 İngiliz'e benziyordu. Sohbet sırasında Megrel
 olduğunu söyledi. Yaklaşık bir saat sonra Pa-
 zarlı bir arkadaşta rastladım. Konuyu açıp, kol-
 larından tuttum ve grubun yanına kadar sü-
 rüklercesine götürüp tanıştırdım. Sonuç ola-
 rak birisi Megrelceyle, ODTÜ'den arkadaşım
 Lazcayla konuşmaya başladılar ve sonra da
 susmak zorunda kaldılar, çünkü birkaç söz-
 cük dışında birbirlerini pek anlayamamışlardı.
 Oysa Hopalı bir tanıdık Gürcüstan'dan gelen
 Megreller ile rahatça konuştuğunu söylemişti
 ve ben de sonra buna şahit olmuşum. Bunun
 nedeni rahatça anlaşılabilir. Coğrafi olarak
 Hopa Samegrelo'ya yakındır ve oluşum süre-
 cinde Hopa Lazcası Megrelceye daha yakın
 kalmış olsa gerek. Zaten Lazca da dilbilimci-
 ler tarafından iki veya üç şive altında incelen-
 mektedir. Pazar'da konuşulan Lazca, Hopalı-
 lar tarafından çoğunlukla anlaşılrsa da bazen
 de bunun tersi geçerli olmaktadır. Fındıklı,
 Pazar'a yakın bir ilçe olduğu için birbirlerini
 rahatça anlamakta ve Hopalıların orta düzey-
 de anladıkları Megrelceyi anlayamamaktadır.

Lazca bugüne sadece konuşma dili olarak
 gelmiştir ve bunun doğal sonucu olarak da
 ciddi bir dil erozyonu ile karşı karşıyadır; an-
 cak köylerde halen temel dil olarak yaşamak-
 tadır. Megrelce ise Gürcü alfabesiyle yazıl-
 maktadır, birbirlerine yakın oldukları için ses-
 ler özdeştir. Bazı kaynaklar Gürcüce ve Meg-
 relce için bazı iddialarda bulunmaktadır; özel-
 likle Kuzey Kafkasya asıllı bazı vatandaşları-

mız Megrelcenin Gürcüler tarafından sistema-
 tik bir şekilde yok edilmek istendiğini birçok
 kere yazmışlardır. Ben buna katılmıyorum;
 çünkü her dilin -ya da şivenin- parlak ya da
 zayıf dönemi olur. Megrelce ortaçağdan önce
 muhtemelen daha güçlü ve zengindi, ancak
 tarih sonra, Tbilisi Gürcücesine güldü ve uzun
 asırlar boyunca Gürcüstan'ın merkezi olacak
 olan Tbilisi'de edebiyat ve bilim dili gelişirken
 Megrelce bu evrimi yakalayamadı; sonuç ola-
 rak da bu konularda ve yazı dilinde yerini
 Gürcüceye bıraktı. Şahsen bunun daha çok
 doğal bir gelişim olduğunu belirtmek istiyorum.
 Ulus-devlet kavramı hem Ortadoğu, hem
 de Kafkasya'ya çok yeni geldiği için de asır-
 lardır süregelen bir asimilasyon politikası
 mantık açısından mümkün olamaz.

Lazcaya tekrar dönmek gerekirse, Lazca da
 köy hayatında kalmış bir dil olarak Türki-
 ye'nin mozağından bir parçadır, yavaş yavaş
 rengi solsa da halen dar bir alanda varlığını
 sürdürmektedir. Bunlardan Pazar şivesi en
 çok erozyona uğramış gözüküyor. Hem yavaş
 yavaş (son yıllarda bu yavaş ritim hızlanmış
 gözüküyor) unutulmaya başlanmış, hem de
 en kenarda olmasından dolayı içinde Türkçe
 sözcüklerin oranı oldukça fazlalaşmıştır. En
 arı Lazca da, Arhavi ve Hopa'nın köylerinde
 konuşuluyor. Köy hayatında kadın genelde
 evinde bulunduğundan, özellikle kadınlar ta-
 rafından daha arı olarak kullanılıyor. Sönmek-
 te olan bu dildeki bilmecelelerin, türkülerin,
 ninnilerin, masalların derlenmesi de araştı-
 macılara düşüyor. Bundan birkaç yıl önce
 Kuzey Kafkas dillerinden olan Ubıhçayı son ko-
 nuşan Tefvik Eseñ'in ölümüyle bu dil kay-
 bolmuştu. Belki de torunlarımız benzer bir
 haberle Lazcanın ölüm ilanını duyacaklar ve
 Lazca da kaydedildiği kadıyla kütüphaneler-
 de ve ses bantlarında yaşayacak.

Adres Değişikliği

Dergimiz *çveneburi*'nin yazışma adresi, fax numarası
 ve hesap numaraları değişmiştir.

HABERLER

Artvin Gecesi Yapıldı

7 Mart 1997 tarihinde İstanbul Conrad Oteli'nde Artvin gecesi yapıldı. Çok sayıda üst düzey bürokrat, askeri erkân ve işadammın katıldığı gecede Gürcü müziği ve dansları büyük ilgi topladı.

Rustavi Topluluğu

Alfred Schweitzer Ödülü sahibi, dünyaca ünlü Rustavi Gürcü Halk Dansları ve Halk Şarkıları Topluluğu bu yıl içinde iki kez Türkiye'ye geldi. Topluluk, ilk gelişinde 21-22 Mart'ta İstanbul'da ve 25-26 Mart'ta Antalya'da gerçekleştirdiği gösterilerle seyircileri büyüledi. İkinci gelişinde ise 13 Haziran akşamı İstanbul Açık-hava Tiyatrosu'nda Boğaziçi Festivali çerçevesinde gerçekleştirdiği gösterilerini yine İstanbul'un diğer bölgelerindeki konserleri takip etti. İstanbul konserlerinin ardından topluluk 40 günlük Türkiye turmesine çıktı.

Elijo Bolgvadze-Tariel Berimeladze Konserleri

Ünlü iki Gürcü müzisyen, piyanist Elijo Bolgvadze ile gitarist Tariel Berimeladze Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda 3 Mart 1997'de konser verdiler.

Bursa Batum Derneği Gecesi

Bursa Batum ve Havalisi Kültür Yardımlaşma Derneği tarafından 1997'nin Mart ayında Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu salonunda kültür gecesi yapıldı. Grup Kafdağı'nın ve Ibery Halk Dansları Topluluğu'nun gösterilerinin de yer aldığı gece çok canlı geçti. Geceye konuk olarak İstanbul'dan katılan Gürcü sanatçı Bayar Şahin, Artvin yöresi türkülerini söyledi.

Bursa BUTTİM Salonunun Açılışı

Bursa Uluslararası Tekstil ve Ticaret Merkezi'nin açılışı 16 Mart 1997 tarihinde gerçekleşti. Açılışta Batum Derneği Folklor Ekibi, Kafdağı Üçlüsü, Bayar Şahin ve Topluluğu yer aldılar.

çveneburi Kültür Gecesi

Dergimiz tarafından düzenlenen *çveneburi* Kültür Gecesi 1 Haziran'da İstanbul The Marmara Oteli'nde yapıldı. Ibery Halk Dansları Topluluğu, Kafdağı Üçlüsü ve Bayar Şahin Grubu'nun enfes şarkı ve danslarına Gürcüs-

tanlı sanatçılar Elguca Kebabde, Vahtang Makalattia ve Nelli Aptsuari eşlik etti. Nezih bir ortam içinde gerçekleştirilen geceye çok sayıda işadama ve sanatçı katıldı.

Orhangazi Kafkas Derneği Gecesi

Orhangazi Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği'nin düzenlediği Kafkas Çveneburi Gecesi 10 Mayıs 1997 tarihinde Orhangazi'de gerçekleşti. Çok sayıda izleyicinin katıldığı gecenin açış konuşmasını dernek başkanı Sn. Zekeriya Ceyhan yaptı. Gece müzik, konuşma ve halk danslarıyla başarılı şekilde sona erdi.

Cansug Kahidze Konserleri

Dünyaca ünlü Gürcü orkestra şefi Cansug Kahidze Mart ayı içinde Türkiye'de dört kez orkestra yönetti. İlk kez Dünya Kadınlar Günü nedeniyle 8 Mart'ta İzmir'de verilen konseri yöneten Kahidze, 14 ve 15 Mart'ta İstanbul'da da iki konser yönetti. Kahidze daha sonra 450 kişilik Birleşmiş Ankara Orkestra ve Koroları'nın 30 Mart'ta Ankara'da verdiği konseri yönetti. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in de izlediği konser basında geniş olarak yer aldı.

Gürcüstan Elçiliği Resepsiyonu

Gürcüstan Cumhuriyeti'nin ulusal günü olan 26 Mayıs tarihi için kutlamalar 28 Mayıs 1997 tarihinde Ankara Sheraton Oteli salonlarında gerçekleştirildi. Çok sayıda yerli ve yabancı katılımcının davet edildiği gecede ülkemizin değişik yörelerinden gelen "çveneburi"ler gönüllerince eğlenerek hasret giderdiler.

çveneburi TRT Avrasya Televizyonu'nda

Dergimiz ile ilgili olarak TRT Ankara Televizyonu bir program hazırlayarak TRT Avrasya Televizyonu'nda yayımlayacaktır. Dergimizin sahibi ve sorumlu müdürü Osman Nuri Mercan'ın konuşmacı olarak yer alacağı bu program, 11 Ağustos 1997 günü saat 16.00'da TRT Avrasya Televizyonu'nda izlenebilir.

Hendek Batum Derneği Gecesi

14 Haziran 1997 tarihinde Hendek Batum ve Havalisi Kültür Derneği'nin, ikinci kuruluş yıldönümü olarak düzenlediği geceye çok sayıda katılımcının gelmesi geceyi çok hareketli hale getirdi. Gürcüce şarkıların söylendiği ve Gürcü danslarının yapıldığı gecede, "çveneburi"ler buluşup hasret giderdiler.

Gürcüstan'da Uluslararası Gürcü Kültür Günleri

Gürcüstan'ın başkenti Tbilisi'de bulunan ve yurtdışında yaşayan Gürcü kökenli insanlarla kültürel faaliyetler konusunda ilişki kuran GOKS Derneği 20-26 Haziran 1997 tarihleri arasında Tbilisi'de Gürcü Kültür Günleri düzenliyor. İran, Rusya, Türkiye, Fransa, ABD, İsrail, Almanya ve diğer ülkelerden çok sayıda katılımcının geleceği bu toplantı ile ilgili bilgileri ve toplantı sonuçlarını gelecek sayımızda ayrıntılı olarak sizlere bildireceğiz.

Mamuli Dergisi Çıktı

çvneburı dergisi eski yazı işleri müdürü Sn. Fahrettin Çiloğlu'nun önderliğinde yeni bir Gürcü kültür dergisi daha yayın hayatına başladı. 1997 Ocak ayında yayın hayatına başlayan *Mamuli* dergisine başarılar diliyoruz. Dergi edinme adresi: Misaki Milli Sokak, Uzun İş Merkezi, No: 47, Kat: 1/1, 81300 Kadıköy-İstanbul Tel: 0216 345 09 01.

Kafkasya Yazıları Dergisi Çıktı

Kafkas kültürünü tarafsız olarak ve ulusları karalamadan araştırmayı amaçlayan yeni bir dergi yayın hayatına girdi. Üç ayda bir yayımlanan *Kafkasya Yazıları* dergisinde Gürcü kültürü ile ilgili yazılara da yer verilmektedir. Gazete bayilerinde bulabileceğiniz dergiyi şu adresten de edinmek mümkün: Caferağa Mahallesi, Sakız Sokak, No: 6/9, Bahariye-Kadıköy-İstanbul Tel: 0216 349 98 05

Türk Basınında Tbilisi

Türkiye ile Gürcüstan arasındaki iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri geliştikçe Türk basınında Gürcüstan ile ilgili ve Gürcüstan basınında ise Türkiye ile ilgili çok sayıda yazı ve fotoğraf yayımlanmaktadır. Son aylarda yayımlanan Tbilisi kenti ile ilgili üç yazı, renkli fotoğrafları ve sayfalar dolusu metinleri ile dikkatleri çekti. *Toyota Elips* dergisi, sayı: 11. Sn. Sevim Yazıcıoğlu'nun çok güzel renkli resimlerle süslediği yazı, Tbilisi kentinin tarihsel ve doğal güzelliklerini anlatmakta, ayrıca gelenek ve göreneklerinden kesitler aktarmaktadır.

THY dergisi, sayı: 5/97. Sn. Yüksel Can'ın hazırladığı ve yarı Türkçe, diğer yarı İngilizce olmak üzere toplam altı sayfa olarak hazırlanan bu yazıda da Tbilisi kenti ile ilgili birbirinden güzel fotoğraf ve bilgiler yer almaktadır. Özellikle kentin eski bölgelerini anlatan yazı

okuyucuda nostaljik duygular uyandırmaktadır.

Sabah gazetesi, 8 Mayıs 1997. Sn. Leyla Umar'ın kaleme aldığı bu yazı Tbilisi kentini, Gürcüstan ekonomisini ve yakın tarihini ele almakta ve Türkcell mobil telefon tesislerinin açılışı ile ilgili bilgileri vermektedir.

Gürcüstan Tarihi Kitabı Çıktı

Gürcüce çevirileri ile tanıştığımız Sn. Hayri Hayrioğlu tarafından dilimize kazandırılan *Gürcüstan Tarihi* kitabı Sorun Yayınları arasında çıktı. Konu ile ilgilenen okurların ve araştırmacıların kitabı tükenmeden bir an önce kitabevelerinden almanın faydalı olacaktır.

Kafdağ'ından Anadolu'ya Müzik Kaseti Çıktı

Daha önce Kafkasya müziği ile Gürcüstan müziği konusunda birer kaset yapmış olan Kafdağ Topuluğu, bu kez hem Kafkasya'daki hem Türkiye'deki Gürcü halk müziğini ve Türk halk müziğini bir kasette oynayarak müzikseverlerin beğenisine sundu.

KISA KISA

- Ünlü Gürcü sinema yönetmeni Otar Ioseliani'nin filmi "Haydutlar", İstanbul Film Festivali'ne katılarak özel ilgi alanı yarattı. Film, daha önce Venedik Film Festivali'nde jüri büyük ödülünü kazanmıştı.
- Türkcell Tbilisi'de Gürcüstan ile ortak Geocell şirketini kurarak cep telefonlarının Tbilisi'de de çalışmasını sağladı.
- 28-30 Nisan 1997 tarihleri arasında yapılan Karadeniz İş Konferansı cumhurbaşkanları düzeyinde katılımın gerçekleşmesiyle zirveye döndü. İstanbul'da yapılan toplantıda Sn. Demirel ve Sn. Şevardnadze'nin yoğun temasları sonucu Ermenistan Cumhurbaşkanı Sn. Ter Petrosyan ile Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sn. Aliyev karşılıklı kısa bir görüşme yaptılar.
- Barvil İstanbul Nakliyat Şirketi tarafından İstanbul-Tbilisi (Poti aktarmalı) konteyner denizyolu taşımacılığı başladı.
- Gürcü ressam Cemal Gvimradze Ankara'da sergi açtı. Milli Piyango Sanat Galerisi'nde 20 Mayıs-1 Haziran 1997 tarihleri arası açık olan sergiye çok sayıda sanatsever ilgi gösterdi.
- Gürcüstan'da vergi konusunda değişiklik yapılarak malların cinslerine göre vergi oranları uygulaması sistemine geçildi.

- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği tarafından düzenlenen ve Devlet Bakanı Sn. Ayfer Yılmaz'ın da katıldığı, Gürcüstan iş gezisi 9-13 Haziran 1997 tarihleri arasında yapıldı.
- İstanbul Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nde Prof. Donald Rayfield tarafından 18-20 Şubat 1997 tarihleri arasında üç günlük "Gürcüstan Edebiyatında Ulusal Uyanış" adlı söyleşi yapıldı.
- Gürcüstan'a 1 Haziran 1997 tarihinden itibaren yolcu otobüsü ile yük taşınması ve 1 Temmuz 1997 tarihinden itibaren de TIR karnesi olmayan taşıtlarla yük taşınması yasaklanmıştır.
- Gürcü kökenli Yüksel Erdoğan İstanbul'da resim sergisi açtı. 1973 yılında IDGSA'den mezun olan sanatçı sosyal içerikli konuları ele alıyor.

BASINDAN

- Batum Trabzon Arası Demiryolu Şart: Trabzon Serbest Bölgesi'nde faaliyet gösteren firmalar nakliyyede maliyet ve zaman sorununun ancak Batum-Trabzon arasında demiryolu hattı açılması ile çözümleneceğini bildirdiler. (*Dünya*, 14/01/1997)
- Şevardnadze'ye suikast girişiminde yabancı parmağı olduğu açıklandı. (*Dünya*, 31/01/1997)
- Türkiye Gürcü borçlarını erteledi. (*Sabab*, 02/02/1997)
- İnegöllü Fahri Kültür Elçisi: İnegöllü polis emeklisi Hayri Hayrioğlu Gürcüstan'la ilgili araştırmaları ve çok sayıda Gürcüden çevirdiği eserlerle Türkiye-Gürcüstan arasında dostluk ve kültür elçisi olmayı sürdürüyor. (*Zaman*, 11/02/1997)
- Refah'tan Yabancı Öğrencilere Din Baskısı: Konya'da öğretim gören yabancı öğrenciler, Refah Partisi'nin din baskısı yüzünden Sam-sun'a yatay geçiş yapmak zorunda kaldılar. TÖMER'de Türkiye Türkçesi öğrenimi gören 8 Gürcü öğrenci dini baskılara maruz kaldıkları ve can güvenlikleri kalmadığı gerekçesiyle Dışişleri, YÖK ve MEB'in yazılı onayları ile Sam-sun Üniversitesi'ne yatay geçiş yaptılar. (*Aydınlık*, 16/02/1997)
- Nasaridze Dünya Rekorunu Egale Etti: Ünlü Gürcü kökenli millî okçumuz Natalia Nasaridze başarıdan başarıya koşuyor. İzmir'de yapılan Ege Kupası Türkiye Salon Okçuluk Şam-

piyonası'nda 18 metre atışlarında 12 atışta topladığı 119 puanla dünya rekorunu egale etti.

(*Radikal*, 16/02/1997)

- Petrol Hattı Gürcüstan'dan Gececek: Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, Hazar petrol ana boru hattının Gürcüstan'dan geçeceğini açıklayarak Ermenistan ve İran seçeneklerini ortadan kaldırdı. (*Hürriyet*, 21/02/1997)

- Batum Başkonsolosluğu Yeni Yazışma Adresleri: Gürcüstan'ın Batum kentinde bulunan Türkiye Başkonsolosluğu'yla daha ucuza yazışmak ve yazışmanın kısa sürede yerine varması için Artvin'de iki yeni adres tespit edildi. a. PK. 5 08610 Sarp-Artvin b. PK. 35 08600 Hopa-Artvin Tel: 0466-351 52 15 Fax: 0466 351 52 13

(İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, 05/03/1997 tarih, 4B-30 sayılı genelge)

- Tbilisi-Kars demiryolu ihalesi hazırlanıyor. (*Dünya*, 06/03/1997)
- Gürcü Elektriği Geldi: Gürcüstan elektriği 14 Mart 1997 tarihinden itibaren Türkiye'ye gelmeye başladı. Ayda 70 milyon kilovatsaat ithal edilmesi planlanan Gürcü elektriği Batum sınırından Hopa'ya enerji nakil hatları ile taşınıyor. (*Hürriyet*, 18/03/1997)
- Nasaridze Dünya Üçüncüsü: 4. Dünya Salon Okçuluk Şampiyonası'nda bayanlardaki tek Türk okçusu Gürcü kökenli Natalia Nasaridze, Kazak rakibini yenerek dünya üçüncüsü oldu.

(*Cumburiyet*, 23/03/1997)

- Gürcüstan'a kayıt dışı ihraç edilen düşük standartlı ve kullanım tarihi geçmiş malların Türkiye'den gönderilmemesi için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. (ITKIB, 31/03/1997 tarih, 97/22 sirküler)
- Kaskaş firması Gürcüstan'ın Tbilisi kentinde 6 ayda showroom inşa etti.

(*Dünya*, 31/03/1997)

- Pangalos Gürcüstan'da: Yunanistan Dışişleri Bakanı Teodoros Pangalos Kafkas ülkeleri ziyareti çerçevesinde Gürcüstan'a gitti. (*Zaman*, 8/04/1997)

- Bakü-Supsa Petrol Boru Hattına Kredi: Dünya Bankası Bakü-Supsa petrol boru hattı fizibilite çalışmalarını yürütmek için Gürcüstan'a 1.4 milyon dolar kredi açtı. (*Zaman*, 11/04/1997)

- Bakü-Supsa Petrol Boru Hattı'nın yapımından Tekfen'e pay verildi.

(*Dünya*, 16/04/1997)

- BDT ülkelerinde GSMH'nin en yüksek arttığı iki ülkeden biri Gürcüstan oldu. Gürcüstan'da ayrıca sanayi üretimi 1997'nin ilk iki ayında % 6.6 arttı.

(*Dünya*, 23/04/1997)

- Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası Mayıs 1997 sonrasında faaliyete geçiyor.

(*Dünya*, 29/04/1997)

- Rus Çavuş Dehşet Saçtı: Gürcüstan'a bağlı Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nde görev yapan bir Rus çavuş, cinnet geçirerek 10 arkadaşını öldürdü.

(*Yeni Yüzyıl*, 03/06/1997)

- Gürcüstan'a Türk Askeri: "Barış Gücü" adı altında üç yıl önce Abhazya'ya yerleşen Rus askerlerinden kurtulmak isteyen Gürcüstan, Türk askerlerinin de dahil olacağı bir Karadeniz Barış Gücü oluşturulmasını istedi. Bu istek Tbilisi'ye giden Türk Genelkurmay heyetine iletili.

(*Yeni Yüzyıl*, 24/05/1997)

(*Sabah*, 24/05/1997)

- Laz Burnu Yarışması: 28-29 Haziran 1997 tarihlerinde 16. Rize Çay ve Turizm Festivali'nde uzun burun yarışması yapıldı.

(*Cumburiyet*, 05/06/1997)

- Kafkas arısı üretmek ve pazarlamak üzere 5 milyar 440 milyon sermayeli Macahel Arıcılık Turizm Nakliyat ve Ticaret A.Ş. adında Artvin Borçka'da bir şirket kuruldu.

(*Agro Tech. Dergisi*, sayı: 4, 1997)

Moskova'ya Karşı "Üçlü Birlik" mi?

Geçen yılın son haftasında Nezavisimaya gazetesinde Valeriy Nikitin imzalı bir yazı yayımlandı. Yazıda, Batı'nın BDT içinde Moskova'ya karşı bir "üçlü birlik", kurulmasına çalıştığı iddia edildi. Sözü edilen üç ülke: Gürcüstan, Ukrayna ve Azerbaycan. İddiaya göre, Rusya'dan giderek kopmakta olan Gürcüstan, bölgede Batı'nın çıkarlarının temel sözcüsü ve Kafkasya'nın lideri olmaya oynuyor. Rusya'nın kendi topraklarındaki askeri varlığına son vermeyi amaçlayan Tbilisi yönetimi, Abhazya sorununda da artık Moskova yerine Batılı arabulucuları tercih ediyor.

Son zamanlarda Kremlin'le sorunları yoğunlaşan bir başka ülke Ukrayna, Gürcüstan ile siyasi, ekonomik ve askeri alanda yakınlaşıyor; yazıda Tbilisi'ye askeri gemiler veren Ki-

ev'in, Karadeniz filosu konusunda güvenilir bir ortak bulduğu öne sürülüyor. Bu iki ülkenin Türkiye'nin boğazlardan geçişi sınırlayan uygulamasını destekleyerek Rusya'ya zor duruma düşürdüğü savunuluyor.

Yazıda, BDT'nin Moskova'ya soğuk bakan ve Batı'yla yakınlaşan bir başka üyesi olan Azerbaycan'ın da Gürcüstan'a ve Ukrayna'ya destek verdiği iddia ediliyor ve Tbilisi ile Bakü arasındaki transit tarifeleri örnek gösterilerek Moskova'ya karşı ekonomik ittifaka gidildiği fikri öne çıkarılıyor.

(*Cumburiyet*, 6/01/1997)

• Gürcüstan'la KEK Görüşmeleri

(ANKARA) Türkiye-Gürcüstan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) birinci dönem toplantısı yarın başlayacak. Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan edinilen bilgiye göre, 28-30 Ocak tarihleri arasında Tbilisi'de yapılacak KEK toplantısında, Türk heyetine Devlet Bakanı Ahmet Demircan, Gürcüstan tarafına da Tarım ve Gıda Bakanı Bakur Gulua başkanlık edecek. Toplantıda, Türkiye ile Gürcüstan arasındaki ticari ilişkiler gözden geçirilecek ve ticaret hacminin artırılması amacıyla ticarete konu olan malların çeşitlendirilmesi üzerinde durulacak.

(*Zaman*, 27/01/1997)

Sarp Sınır Kapısındaki Yolcu ile Araç Trafığı

Sarp Gümrük Müdürlüğü verilerine göre, 1996 yılının son iki ayındaki yolcu ile araç giriş-çıkışları aşağıdaki gibi gerçekleşti: Kasım ayında 18.261 yolcu giriş yaparken, 19.649 yolcu da çıkış yaptı. Araç geçişlerinde ise 527 oto girişi, 1.086 çıkışı, 423 otobüs girişi, 368 çıkışı, 1.179 tır-kamyon girişi, 1.192 de çıkışı oldu.

Aralık ayında 20.627 yolcu giriş, 24.278 yolcu çıkış yaptı. Araçlardan da 792 oto giriş, 1.122 çıkış, 320 otobüs giriş, 384 çıkış, 2.195 tır-kamyon giriş, 2.556 çıkış yaptı.

(*Karadeniz*, 28/01/1997)

Gürcüstan'da Askeri Uçak Üretimi

(TIFLİS) Gürcüstan, SU-25 tipi askeri uçak üretimini hızlandırdı. Tbilisi Uçak Fabrikası Genel Müdürlüğü'nden verilen bilgiye göre, ilk partide, üretimi tamamlanan 30 uçağın satışı hedefleniyor. Yetkililer, Rusya'da aynı tip-

teki uçakların yaklaşık 25 milyon ABD dolarına satıldığına dikkati çekerek, 5 milyon ABD dolarına satışa çıkaracakları uçaklarla ülke ekonomisine önemli katkıda bulunacaklarını belirtiyorlar.

Bu arada, Batum Gemi Fabrikası'nın da 2002 yılına kadar Gürcüstan Savunma Bakanlığı için 7 gemi üreteceği bildirildi.

(Akit, 12/02/1997)

Bişkek "Dörtlül Birlik"e Katılıyor

Geçen yıl Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan ve Gürcüstan arasında imzalanan Transkafkas Ulaşım Koridoru Anlaşması'na Kırgızistan da katılma kararı aldı. Söz konusu koridor, Avrupa'yı, Kafkasya üzerinden Orta Asya'yla bağlıyor. Anlaşmanın fikir babası olan Gürcüstan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze, "beşli birlik" in "yüzyılın en önemli projesi" olduğunu ifade etti. Öte yandan beşinci üye Kırgızistan'ın katılımıyla Transkafkas Koridoru, "İpek Yolu" ile Çin'e ve Güney-Doğu Asya'ya uzanma şansı kazandı. Bişkek yönetimi, "İpek Yolu" adlı dev ulaşım hattının yapımı için Japonya'dan ve Asya Kalkınma Bankası'ndan 140 milyon dolarlık kredi almıştı.

(Cumburiyet, 5/03/1997)

Kafkaslar'da Rus Gücüne Çekidüzen

(BAKÜ) Rusya Savunma Bakanlığı Kafkasya'da bulunan birliklerine çekidüzen verme kararı aldı. Karara göre Ermenistan ve Gürcüstan'daki Rus güçleri çevik operasyon grupları haline getirilerek, Rostov'daki Kuzey Kafkas Askeri Dairesi'ne bağlanıyor. Konuya ilişkin açıklama yapan Gürcüstan Savunma Bakanı Nadibaidze, söz konusu karar nedeniyle ülkede bulunan Rus gücünde indirime gidildiğini, bu küçülmenin süreceğini bildirdi. Nadibaidze, "Batum ve Ahalkalakı'de birer tugay, Vaziani'de de bir alay kalacak" dedi.

(Zaman, 25/03/1997)

Parlamento Rusya'ya Meydan Okudu

Son BDT zirvesinden, Tbilisi'nin istediği gibi, Abhazy'a'daki Rusya barış güçlerinin sorumluluk alanının genişletilmesi ve Gürcü göçmenlerinin bölgeye Rusya birliklerinin gözetimin-

de dönmelerinin sağlanması kararlarının çıkmasına karşı, Moskova'ya güvenmeyen Gürcüstan parlamentosu, kuzey komşusuyla ilişkileri gerginleştirecek önemli bir adım attı. Parlamentosunun kabul ettiği, "Gürcüstan'ın devlet egemenliğinin, güvenliğinin, toplumsal istikrarının pekiştirilmesi ve toprak bütünlüğünün sağlanması konsepti"nde şu bölümler yer alıyor. "Rusya, tarih boyunca Gürcüstan'ı sömürgesi veya uydusu yapmaya çalışmıştır. 1801'de ve 1921'de Gürcüstan'ı ilhak etmiştir. Abhazy'a ve Güney Osetya'da ülkenin toprak bütünlüğüne karşı savaşan bölücülere desteklemiştir. BDT'deki bütünleşme çabaları, aslında imparatorluğu yeniden kurmaya yöneliktir. Rusya'nın Gürcüstan'daki askeri varlığını her türlü yöntemle korumaya çalışması, yeni bir ilhakin başlangıcı olabilir." Başkan Eduard Şevardnadze, söz konusu konseptle ilgili herhangi bir açıklama yapmadı. Ancak, Gürcü parlamentosundan çoğunluğun, liderliğini Şevardnadze'nin yaptığı Yurttaşlar Birliği fraksiyonuna ait olduğu biliniyor.

(Cumburiyet, 7/04/1997)

Karadeniz Filosundan Gürcülere Pay Yok

(MOSKOVA) Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra paylaşılması en büyük sorun olan ünlü Karadeniz filosu önceki gün Rusya ile Ukrayna arasında bölüldü, ancak Karadeniz'e kıyısı bulunan Gürcüstan'a mirastan pay verilmeyeceği. Filonun Sivastopol'daki üssünü Ukrayna'dan kiralayan Rusya, Gürcüstan'ın donanmadan hak talep edemeyeceğini açıkladı. Yıllardır çözülmemeyen sorunun bir gün içinde çözülmesi, "NATO'nun genişleme kararına karşı Rusya'nın saflarını güçlendirmek için aldığı acil önlem" olarak değerlendiriliyor. Sorun Ukrayna'nın NATO'ya yaklaşmasına neden olmuştu. Rusya Ukrayna'yı ikna etmek için, kesenin ağzını açmasının yanı sıra filoya nükleer silah sistemleri yerleştirmeyeceği garantisini verdi.

(Nerdun Hacıoğlu, Hürriyet, 30/05/97)

Kafkas Halkları Birlik Arayışında

Önceki gün Kislovodsk kentinde yapılan toplantıya Gürcüstan, Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya'nın temsilcileri, Çeçenistan da dahil Kafkasya'daki bütün cumhuriyetlerin Volgograd, Stavropol, Krasnodar ve Rostov bölgele-

rinin sözcüleri katıldı. Kafkasya'nın bütün halklarının temsilcilerini bir araya getiren böyle bir forum ilk kez düzenlendi. Bu toplantının, önemli ölçüde Rus-Çeçen barış anlaşmasından sonra mümkün olduğunu belirten katılımcılar, barış ve işbirliği anlaşması imzalandı. Toplantıda Kafkas halklarının koordinasyon konseyinin kurulması kararı alındı. Böylece Kafkasya'nın sorunlarının, özellikle de barışa yönelik tehditlerin acil olarak Kafkasya halkları temsilcileri tarafından çözülmesi öngörülüyor. Çeçen Başbakan Yardımcısı Movladi Udugov, bölgesel sorunları, örneğin, Karabağ krizini, Kafkas halklarının, ABD ve Fransa'dan çok daha kolay çözülebileceğini söyledi. Bu durum, bir yandan Moskova'yı, Kafkasya'ya yönelik operatif kararlar alırken sık sık yaptığı yanlışlardan koruyor. Ancak öte yandan Rusya'nın, Kafkasya'daki gelişmeleri etkilemesi olanaklarını azaltıyor. Kafkasya Koordinasyon Konseyi'nin, Rusya Güvenlik Konseyi'yle nasıl bir ilişki içine gireceği belli değil. Belli olan, Kislovodsk toplantısıyla birlikte, Kafkasya halklarının kendi kaderleriyle ilgili gelişmelerin inisiyatifini Moskova'nın elinden alma yolunda önemli bir hamle yapmış olması.

(Cumburiyet, 2/06/1997)

Yunanlı Petrolcüler Gürcüstan'da

(TBİLİSİ-AA) Yunanistan petrol şirketleri, Gürcüstan'da petrol arama çalışmalarına talip olduklarını açıkladılar. Tbilisi'de temaslarda bulunan, Yunanistan petrol şirketleri yöneticilerinden oluşan heyet, Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze tarafından kabul edildi. Yunanistan Devlet Petrol Şirketi Başkanı Tereza Pokiano Malaveta, görüşmede, petrol arama çalışmalarının yanı sıra, iki ülke arasında enerji ve kimya alanında işbirliği yapılmasını önerdi.

Pokiano Malaveta, Gürcüstan'ın enerji sorununun giderilmesi için Yunanistan'ın yatırım yapabileceğini bildirdi.

(Dünya, 7/06/1997)

Kafkasya Yeniden Biçimleniyor

Kafkasya'da önemli gelişmeler oluyor. Özellikle de Rusya ile Çeçenistan arasında, 12 Mayıs 1997'de imzalanan barış anlaşması sonrasında. Bir yandan, Kafkasya halkları arasında Rusya'yı dışlayan bir yakınlaşma süreci göze

çarıyor. 31 Mayıs'ta Kislovodsk'ta, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcüstan ve Rusya'nın Kafkasya'daki cumhuriyet ve bölgelerinden temsilcilerin katılımıyla düzenlenen Kafkasya forumu, bu yolda önemli bir adımdı. Çok kısa bir sürede organize edilen toplantıda en fazla öne çıkan tarafın Çeçenistan olması da ilginçti.

Çeçen yönetimin "beyni" Movladi Udugov, Karabağ da dahil bölgesel sorunların dışardan değil, içeriden, Kafkas halklarının temsilcileri tarafından daha kolay çözülebileceğini söyledi ve Kafkasya'da AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) türünden bir yapılamaya gidilmesi fikrini ortaya attı. Üstelik bu oluşumun merkezinin Tbilisi'de bulunmasını önerdi. Gürcüstan'la Rusya'nın ilişkilerinin oldukça gergin olduğu, ayrıca Gürcü-Abhaz anlaşmazlığının çözülmesinde Çeçenlerin devreye girmesi olasılığından sıkça söz edildiği bir sırada bu önerinin gündeme gelmesi önemliydi.

Öte yandan, Azeri petrolünün Çeçenistan üzerinden Novorossiysk'ye aktarılması yolunda çabalar yeniden hızlandı. Moskova ve Grozni arasında kapalı kapılar ardında yapılan görüşmeler, bir yandan Azerbaycan-Rusya anlaşmasını, giderek Azerbaycan-Rusya-Çeçenistan anlaşması haline getirmeye başlıyor; öte yandan yaklaşık 1500 kilometrelik boru hattının yalnızca onda birini elinde tutan Çeçenlerin, Kremlin'de gelirin yarısını talep etmeleriyle Moskova ile Grozni arasındaki pazarlığı kızıştırıyor, son olarak Türkiye'nin de taraf olduğu bir konuda, her şeyi karşın Rusları ve Çeçenleri aynı safta birleştirerek bölgenin dengesini yeniden biçimliyor.

Bölgedeki gelişmeleri öngörebilmek için Karadeniz'in sessiz ve derinden giderek güçlenen bir başka devletini daha hesaba katmak gerekiyor: Ukrayna'yı. Son zamanlarda Baltık ülkeleri ve Polonya'yla bir ittifak kuran, NATO'yla sözleşme imzalayan, Romanya ve Moldova ile yaptığı anlaşmalarla Batı'daki konumunu pekiştiren Kiev, şimdi gözünü muhtemelen Kafkasya'ya ve Orta Asya'ya çevirecektir. Zaten son dönemde başta Gürcüstan'la, ayrıca Azerbaycan ve Özbekistan'la ilişkilerini geliştiren Ukrayna'nın, yeniden biçimlenmeye başlayan Kafkasya'ya ağırlığını koyması olasılığı hiç de zayıf değil.

(Hasan Aksoy, Cumburiyet, 9/06/1997)

İLKEM
Müzik Okulu

0212 259 22 25
0212 259 15 06

T.C.
M.E.B

ÖZEL öz/İLKEM MÜZİK KURSU'NDA

Muzaffer ÖZDEMİR
Öğretiminde Bağlama

PİANO - ORG -
ŞAN - SOLFEJ
UD - KEMAN -
KANUN - RİTMSAZ

- GİTAR
(Klasik - Pop - Jazz - Flemenko)

KONSERVATUARA HAZIRLIK KURSLARI
Yaz dönemi kurs kayıtları başlamıştır.

Ihlamurdere Cad. Çelebioğlu Sk. No: 15 Beşiktaş/İstanbul
Tel: 0212. 259 22 25 Fax: 259 15 06

İLKEM

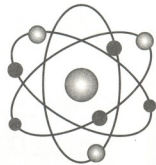
İLKE KÜLTÜR EĞİTİM MERKEZİ

YAZ OKULU

- Yüzme
- Org-Gitar
- Halk Dansları
- Kır Gezileri
- Satranç

Ihlamurdere Cad. Çelebioğlu Sk. No: 15 Beşiktaş/İstanbul
Tel: 0212. 259 22 25 Fax: 259 15 06

ÖZGÜN ŞİRKETLER GRUBU

ÖZGÜN
KABLO

Zırlı yeraltı dolgulu, askılı havai telekomünikasyon kabloları, abone kabloları, projelendirilmesi ve montaj işleri.

YILDIZ
FİBER

Direkt veya kanal içine döşenebilen yeraltı, kendinden askılı havai, çelik veya aramid yarn zırlı fiber optik kablolar, projelendirilmesi ve montaj işleri.

ANTEL
EMAYE

0,07 mm-3,00 mm arasında lehimlenebilir ve yüksek ısıya dayanıklı emaye bobin telleri.

İHAN METAL
ENDÜSTRİ

Yüksek gerilim enerji nakil hatları için tam alüminyum iletkenler, çelik özlü alüminyum iletkenler.

İL
ÇELİK

2,7 mm-9,00 mm arası galvanizli örgülü teller, 1,20mm-4,00 mm arası çinko kaplı teller ve ayrıca 0,70 mm ile 6,00 mm arası yüksek karbon içeren yaylı teller.

ONURPAK

Alüminyum folyo ve oluklu çelik bant, sigara folyosu, çay poşeti, baskılı kağıt, her türlü ambalaj malzemeleri.

ŞEKERPİNAR
PAKİTÇİLİK

Oluklu mukavva üretimi ile çok çeşitli sektörlere ambalaj malzemeleri sağlamaktadır.

Şekerpınar Köyü İplikdere Mevkii 41400 Gebze/KOCAELİ

İl: (0262) 744 27 08 (4 hat) - 658 96 16 (4 hat) Faks: (0262) 744 27 12 - 744 56 76 - 658 96

G Ü N E Ş
ECZA DEPOSU
San. Tic. Ltd. Şti.

Ö Z G Ü R
ECZA DEPOSU
San. Tic. Ltd. Şti.

TÜRK TAVUKÇULUĞUNUN BATMAYAN HİZMET GÜNEŞİ

**Sağlıkta
Güven**

- Veteriner İlaçları
- Dezenfektanlar
- Yem Katkı Maddeleri ve Premiksler
- Kanatlı ve Kedi - Köpek aşıları

Mehmet Ali AKALIN

GÜNEŞ ECZA DEPOSU

Talatpaşa Caddesi 19 / 1

BAHÇELİEVLER / İSTANBUL

Telefon : (0212) 584 49 30 - 556 61 88

Fax : (0212) 505 56 44

ÖZGÜR ECZA DEPOSU

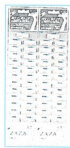
Ziraat Mahallesi 13.Sokak Güneyce Apt.

No: 29/B İSKİTLER / ANKARA

Telefon : (0312) 341 41 22 - 341 41 23

Fax : (0312) 341 58 47

güne başlarken bir sevgi busesi

TWIN Çift Biçak
(50'lik Kartela)

TWIN Çift Biçak
(5'lik Poşette)

TWIN Çift Biçak
(5'lik Dispenser)

PIVOTING
Oyuncak Başlıklı
Traş Makinesi

PIVOTING PLUS
Makine Kartuşları

MONO Tek Biçak
(5'lik Poşette)

MONO Tek Biçak
(50'lik Kartela)

ZAZA®
TRAŞ BIÇAKLARI

Tıraş bıçağında aradığınız her şey.
Kalite ve ucuzluk

KARTAL ÇELİK EŞYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

Tahtakale Cad. 38 ZAZA Han Eminönü - İSTANBUL

Fel: (0-212) 522 19 62 - 240 43 27 Fax: (0-212) 247 02 94